

Het is weer knikkertijd!

Werken met de methode Kids' Skills tijdens het buitenspelen bij een kind met PDD-NOS

Petra van Milaan

Studentnummer: 21484

Master Special Education Needs (M SEN)

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

FGLD 0202150

Begeleid door: Ernie Drissen

Mei 2011

Nijmegen

Inhoud

Inhoud	1
Samenvatting.....	3
Inleiding	5
Hoofdstuk 1.....	7
1.1 Praktijksituatie.....	7
1.2 Waar sta ikzelf?	8
1.3 Probleemstelling.....	8
1.4 Onderzoeksvraag:.....	10
Deelvragen:	10
Onderzoek	11
2. Theoretische onderbouwing	13
2.1 Oorzaak PDD-NOS en de ontwikkeling sociale vaardigheden	13
2.2 Werken met Kids' skills	18
2.3 Oplossingsgericht gespreksvoering	21
2.4 Is er al onderzoek gedaan naar verbetering sociale vaardigheden met oplossingsgericht werken bij kinderen met PDD-NOS?	22
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	24
3.1 Onderzoeksopzet	24
3.2 deelvragen.....	24
3.3 Onderzoeksvraag.....	27
3.4 Bronnen	27
3.5 Validiteit en betrouwbaarheid.....	27
3.6 Ethiek	28
Onderzoeksvraag.....	29
4 Dataverzameling en –analyse	31
4.1 De dataverzameling omtrent het probleemgedrag van Seth bestaat uit vier onderdelen.....	31
Meesterstuk: Het is weer knikkertijd	1

4.2 Werken met Kids' Skills.....	37
Hoofdstuk 5 Conclusies	41
5.1 Conclusie gedrag	41
5.2 Conclusie deelvraag 2.....	43
5.3 Conclusie deelvraag 3.....	43
5.4 Conclusie deelvraag 4.....	44
5.5 Eindconclusie onderzoeksvraag	44
5.5 Aanbevelingen naar aanleiding voor het onderzoek	45
Hoofdstuk 6 Evaluatie onderzoek	47
Nawoord	50
Literatuur	51
Bijlagen:.....	52

Samenvatting

In dit meesterstuk probeer ik antwoord te krijgen op de vraag:

Hoe kan ik met Kids Skills bij Seth een positieve wending aanbrengen in het storende gedrag tijdens het buitenspelen?

Met hulp van dit onderzoek wilde ik antwoord krijgen op de vraag wat het van mij vroeg om, met hulp van de methode Kids' Skills, een verandering te verkrijgen in het gedrag van een kind met PDD-NOS tijdens het buitenspelen. Ik heb me deze vraag gesteld, omdat ik merkte dat ik in de praktijk steeds minder grip kreeg op het probleem. Het kostte me ook steeds meer lestijd om de problemen op te lossen. Ik was steeds bezig de problemen op te lossen, maar merkte dat het geen langdurig en bevredigend resultaat gaf. Door literatuur te bestuderen over de sociale ontwikkeling van kinderen met PDD-NOS, wilde ik onderzoeken welke problemen kinderen met PDD-NOS kunnen hebben in de communicatie met anderen en kon ik meer begrip tonen voor zijn gedrag dat voort kan komen vanuit PDD-NOS problematiek.

Ik heb met hulp van video-opnames zelf het gedrag beoordeeld en met ouders besproken of ze het gedrag herkennen. Ik heb in een gesprek met het kind gevraagd of hij storend gedrag bij zichzelf herkende en hoe we hier verandering in konden brengen.

Om het gedrag te veranderen heb ik gewerkt met de methode Kids' Skills. Dit is een methode die gebaseerd is op de oplossingsgerichte benadering. Ik heb me verdiept in de methode en een cursus gevolgd om me goed voor te bereiden. De methode maak gebruik van oplossingsgerichte vraaggesprekken. Ik heb literatuur bestudeerd om me te verdiepen in de vragen die bij deze gesprekken aansluiten.

Om de beginsituatie vast te stellen heb ik collega's gevraagd het gedrag te beoordelen tijdens het buitenspelen met hulp van vragenlijst en deze vragenlijsten hebben zij ook aan het einde van het onderzoek ingevuld. Op deze manier heb ik gekeken of collega's veranderingen waar hadden genomen. Het resultaat van dit deel van het onderzoek was positief. Collega's hebben een positieve verandering van het gedrag waargenomen tijdens het buitenspelen.

Om eventueel het onderzoek te kunnen vergelijken ben ik op zoek gegaan naar eerdere wetenschappelijke onderzoeken. Deze heb ik niet kunnen vinden. Het bleek achteraf ook niet relevant, omdat het uitgangspunt van de oplossingsgerichte aanpak is of de oplossing werkt en daar vervolgens meer van te doen. Als het niet werkt moet je iets anders doen.

Uiteindelijk heb ik gewerkt met de methode Kids' Skills en de ervaringen beschreven wat ik moest veranderen in mijn aanpak van problemen.

Ik heb mijn werkstuk 'Knikkertijd' genoemd, omdat het kind waarmee ik werkte een knikker in zijn broekzak stopte tijdens het buitenspelen als geheugensteun dat hij moest gaan werken aan de vaardigheid die hij nog niet bezat. Ik heb gemerkt dat ik anders naar problemen moest gaan kijken. Het werken met de oplossingsgerichte aanpak is heel positief. Het geeft een positieve kijk op problemen. Waar ik eerder op zoek was waar de problemen vandaan kwamen startte ik nu vanuit de oplossing. Dat maakte me enthousiast en heeft uiteindelijk een positieve wending gebracht in het storende gedrag van Seth.

Inleiding

Ik geef 4 dagen per week les in groep 8. In deze groep zitten 21 leerlingen. Een groot deel van deze kinderen heb ik vanaf groep 6 al in de groep (14 kinderen). Een van deze kinderen is Seth. Seth is een kind dat is gediagnosticeerd met PDD-NOS. Ouders hebben ervoor gekozen om Seth het regulier onderwijs te laten volgen. De verstaanbaarheid van Seth is matig en hij heeft een zeer geringe communicatieve redzaamheid door ernstige uitval op het gebied van grammaticale kennisontwikkeling, pragmatiek en lexicaal semantische kennisontwikkeling. Seth heeft door zijn taalstoornis en zijn autistisch denken grote problemen om de ander goed te begrijpen en informatie goed op te pakken. Seth heeft veel voorbereiding en visualisering nodig. Seth heeft tot groep 8 in een groep gezeten, waarin een combinatie van jongens zat, die enerzijds veel met elkaar optrokken en anderzijds veel conflicten met elkaar opleverden. De groep is nu gesplitst en de groep waar Seth nu inzit, is een rustige groep. In groep 6 heeft Seth begeleiding gekregen bij de ontwikkeling van de sociale vaardigheid met hulp van STARSS-training, waarbij hij leerde spanning bij zichzelf te onderkennen en wat hij dan moet doen. Er werd gebruik gemaakt van actuele klassen- en thuissituaties om te oefenen. Dit leverde tijdelijk wel een beter resultaat op, maar op lange termijn verdween het effect. In de klassensituatie gaat het momenteel wel goed met de sociale omgang. Tijdens het buitenspelen echter zijn er veel conflicten, ondanks goed afspraken die er vaak van tevoren gemaakt worden. Seth voelt zich vaak onbegrepen. Hij is dan verdrietig en reageert dit dan af met lichamelijk geweld naar leeftijdsgenoten. Het is voor Seth moeilijk om zich in te leven in het standpunt van de ander. Het kost hem moeite om naar de ander te luisteren en blijft bij zijn eigen verhaal. Hij eindigt het gesprek vaak met '.....en toch doe ik het zo.' Ik heb met Seth steeds momenten gezocht om incidenten met hem te bespreken. Ik merk echter dat het me veel tijd kost en de rest van de leerlingen moet laten wachten. Bovendien hebben deze besprekingen wel het resultaat dat Seth het probleem los kan laten en weer mee kan doen met de lessen, maar het voorkomt niet dat er weer conflicten ontstaan tijdens het buitenspelen.

Ik vind het lastig om met dit storende probleem om te gaan. Ik wil positiever met Seth naar de situaties kijken. Ik wil niet naar de problemen kijken, maar zoeken naar de oplossing. Door de opleiding SEN, heb ik kennis gemaakt met het oplossingsgericht

onderwijs en de methode Kids Skills. Een methode die storend gedrag ziet als een tekort aan een bepaalde vaardigheid. Storend gedrag is dan te voorkomen door te kijken welke vaardigheid het kind moet leren. Ik wil deze methode gaan uitproberen met Seth. Op deze wijze hoop ik Seth steun te bieden bij de omgang met zijn conflicten, waarbij het zelf meedenkt over de oplossingen.

Hoofdstuk 1

1.1 Praktijksituatie

De visie binnen de onderwijsstichting waarbij ik werk is:

Alle scholen binnen het samenwerkingsverband bieden aantoonbaar passend en kwalitatief hoogwaardig onderwijs (met als uitgangspunt de omschreven kerndoelen), waarbij de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen leidend zijn voor het onderwijsaanbod dat zij ontvangen. Daarbij is het van belang dat een kind zich in brede zin kan ontwikkelen op cognitieve, emotionele, creatieve, culturele en sociale aspecten.

Een mooie visie, maar wat betekent dat nu in de dagelijkse praktijk voor mij als leerkracht?

Op de school waar ik werk, werken we momenteel met handelingsplannen, die zoveel mogelijk door de leerkracht zelf worden opgesteld. De leerkracht signaleert een probleem of uit toetsgegevens komt naar voren dat er een probleem is. In eerste instantie wordt er geprobeerd om dit probleem intern op te lossen. Er wordt door de leerkracht in overleg met de IB-er een handelingsplan opgesteld en na ongeveer 6 weken wordt er gekeken of het plan heeft gewerkt. Als blijkt dat het plan geen invloed heeft gehad op de ontwikkeling die de school voor ogen had of als het welbevinden van het kind er onder lijdt, vindt er een gesprek plaats met de ouders, leerkracht en IB-er (en eventueel RT-er) om te kijken hoe er verder gehandeld kan worden. Eventueel kan er dan extern een onderzoek plaats vinden. Het probleem kan ook worden voorgelegd aan het ZOB (Zorg Onderwijs Beuningen) en vervolgens bij complexe casussen, met toestemming van de ouders, eventueel aan het ZAT (Zorg Advies Team) die dan een advies uitbrengen bij welke instantie het probleem het beste aangepakt kan worden. Op het gebied van sociale ontwikkeling is er geen duidelijk beleid vastgelegd. Momenteel zijn we als team aan het kijken welke methode we kunnen aanschaffen om de sociale ontwikkeling beter in beeld te krijgen en preventief te kunnen gaan werken. Nu wordt er vooral curatief gewerkt aan problemen. Voorwaarde voor de methode is dat er een doorgaande lijn gehanteerd wordt en dat we kunnen registreren hoe de ontwikkeling verloopt. Deze voorwaarden hebben we als team gesteld, omdat we merken dat de gedragsproblemen binnen onze school toenemen en doordat we door het WSNS, meer kinderen met zorg

binnen de groep hebben vraagt het een goed afstemming hoe we als team met deze problemen omgaan.

1.2 Waar sta ikzelf?

Ik wil meer zorg op maat bieden, omdat ik ook merk dat je door WSNS kinderen in de groep hebt, die niet meer mee konden met de reguliere leerstof. Steeds meer merk ik dat er grote verschillen in onderwijsbehoeften binnen een groep ontstaan, zowel op cognitief als op sociaal-emotioneel gebied. Ik voelde me niet capabel genoeg om daar aan te voldoen. Ik wil meer 'gereedschap' in handen hebben om hier mee om te gaan. Als ik naar de handreiking van de 1-zorgroute kijk (Clijsen, 2007), vind ik vooral de benadering vanuit de positieve aspecten van het kind aansprekend. Kijk naar de mogelijkheden. Wat kan het kind goed? Wat vindt het leuk? Wat zijn de stimulerende factoren? Wat kan ik betekenen en wat de ouders? Het past bij mijn kijk op kinderen. Ik wil kinderen graag 'groot' maken. Orthopedagoog Luc Stevens zei daar eens van: 'Uit een kind halen wat erin zit, niet meer en niet minder!' Ik ben op weg, maar het is nog wel een heel proces merk ik om het handen en voeten te geven.

1.3 Probleemstelling

Momenteel werk ik in groep 8. De groep bestaat uit 21 kinderen, 7 jongens en 14 meisjes. In deze groep zit Seth, een jongen gediagnosticeerd met PDD-NOS. Seth heeft door zijn taalstoornis en autistisch denken grote problemen om de ander goed te begrijpen en informatie goed op te pakken. Seth heeft veel voorbereiding, visualisatie en uitleg nodig. Binnen de klassen situatie gebeurt dit ook veel. Seth kan zich wel begrijpelijk uitdrukken, maar als zaken anders lopen dan hij denkt of verwacht kan hij zich moeilijk uiten en soms explosief reageren. Hij heeft dan een time-out nodig om tot zichzelf te komen en vervolgens moet men met veel sturende vragen helder krijgen wat er gebeurd is en waarom hij zo reageert. Seth heeft STARSS-training gehad. Dit is een combinatie van sociale vaardigheid en assertiviteitstraining gebaseerd op psycho-educatie. Er was toen, in groep 6, wel verbetering merkbaar in zijn sociale vaardigheid, maar het effect verdween op den duur. Seth begrijpt vaak dingen verkeerd, maar voelt zich door de ander ook niet altijd begrepen. Dit maakt hem kwetsbaar en verdrietig. Hierdoor is hij minder weerbaar en zijn reageren is dan ook niet altijd adequaat. Door veel met Seth te bespreken en uit te leggen probeer ik hem hierin te ondersteunen.

Tijdens het buitenspelen komt het agressieve gedrag vaak voor; na bijna iedere pauze komt Seth boos of verdrietig binnen. Collega's komen vaak met klachten bij mij over het gedrag dat hij tijdens het buiten spelen vertoont; brutaal naar leerkrachten en agressief, zowel verbaal als fysiek naar andere kinderen. Als collega's hem hier op aanspreken reageert Seth afwijzend en luistert niet. Het gevolg is dat Seth regelmatig gestraft wordt of negatief op zijn gedrag wordt aangesproken.

Als Seth binnenkomt, vraagt het van mij, als groepsleerkracht, tijd om met hem te praten anders is hij niet in staat om het incident los te laten en de lessen in de klas te volgen. Het lukt mij meestal wel om met het te praten. Ik probeer met hem te achterhalen wat er gebeurd is door het incident te visualiseren. Seth geeft aan dat er door andere leerkrachten niet naar hem geluisterd wordt en dat ze hem niet helpen als hij erom vraagt.

Het vraagt veel tijd van mij en dit gaat ten koste van de lestijd van de andere kinderen. Voor mij is bovenstaand probleem de aanleiding geweest om mijn onderzoek op te zetten.

Ik wil Seth graag begeleiden om hem zijn probleem op een constructieve manier te leren oplossen. Seth heeft veel negatieve ervaringen opgedaan en wordt veel gestraft. Voor Seth is vaak niet duidelijk waarom hij gestraft wordt en dit is zeer verwarrend voor hem. Ik ben op zoek gegaan om Seth te gaan helpen op een positieve manier. Op de opleiding master SEN heb ik kennis gemaakt met de oplossingsgericht benadering bij problemen, ontwikkeld door Steve de Hazer en Insoo Kim Berg. Deze benadering gaat ervanuit dat je het beste kunt kijken naar de mogelijkheden waarover de ander, los van deficiënties, altijd nog beschikt (Chauffman, Van Dijk, 2009). Een methode die gebaseerd is op deze benadering is de methode Kids' Skills. Deze methode gaat ervan uit dat kinderen op een positieve, constructieve manier problemen overwinnen door nieuwe vaardigheden te leren. Kids' Skills geeft de oplossing terug aan het kind. Bij Kids' Skills gaat het om het 'vertalen' van het probleem in vaardigheden, dat wil zeggen door vanuit het 'probleem' te komen tot een besef van de vaardigheid die vereist is om het probleem te overwinnen (Furman, 2008).

Ik heb nog nooit met deze methode gewerkt, maar ik wil samen met Seth met deze methode gaan werken om te onderzoeken of deze methode ons kan helpen bij bovenstaand omschreven probleem. De vraag die ik me stelde was: Is deze methode ook geschikt voor kinderen met PDD-NOS? Deze kinderen hebben vaak problemen met sociale vaardigheden. Is de methode Kids' Skills ook geschikt voor deze kinderen. De methode gaat uit dat het probleem niet bepalend is, maar de vaardigheid die moet worden geleerd. Kan deze methode bijdragen aan het veranderen van het gedrag van Seth? Wat vraagt het van mij? Is na het onderzoek voor anderen ook merkbaar dat Seth iets geleerd heeft? Naar aanleiding van deze vragen heb ik de volgende onderzoeksvragen en deelvragen opgesteld.

1.4 Onderzoeksvraag:

Hoe kan ik met Kids' Skills bij Seth een positieve wending aanbrengen in het storende gedrag tijdens het buitenspelen?

Deelvragen:

Deelvraag 1:

- Welk storend gedrag vertoont Seth tijdens het buitenspelen?
- Welk storend gedrag neem ik, als leerkracht, waar?
- Welk gedrag nemen collega's uit de bovenbouw waar en hoe ervaart Seth zelf het gedrag?
- Herkennen ouders het gedrag dat op school wordt waargenomen en ondersteunen zij de aanpak volgens Kids' Skills?

Nadat ik overleg had gehad met de ambulante begeleider van Seth en de ouders, om toestemming te vragen voor mijn onderzoek, heb ik een gesprek gehad met Seth. Ik heb hem voorbereid dat we samen gingen werken om te kijken of we samen een oplossing konden vinden voor de situatie tijdens het buitenspelen. Seth gaf aan dat hij het fijn vond dat er iets aan gedaan ging worden, omdat hij het ook heel vervelend vond als de juffen en meesters steeds boos op hem waren.

Om een goed antwoord op de onderzoeksvraag te kunnen krijgen wil ik graag een beeld krijgen wat de collega's nu storend vinden tijdens het buitenspelen om daarna met hun te kunnen vaststellen of er een verandering heeft plaatsgevonden na dat ik met Seth heb gewerkt met Kids' Skills.

Deelvraag 2:

Hoe verloopt de sociale ontwikkeling bij kinderen met PDD-NOS?

Uit de literatuur wil ik duidelijk krijgen hoe de sociale ontwikkeling bij kinderen verloopt en waar eventuele knelpunten zitten waar ik in mijn onderzoek rekening moet houden.

Deelvraag 3:

Hoe werkt Kids' Skills en wat vraagt het van mij als leerkracht?

Ik me graag voorbereiden op de het werken met de Methode Kids' Skills en de daarbij behorende vaardigheid hoe ik vragen moet stellen vanuit de oplossingsgerichte gespreksvoering.

Deelvraag 4:

Is er al eerder onderzoek gedaan naar het effect van oplossingsgericht werken met kinderen met PDD-NOS?

Uit de literatuur wil ik duidelijk krijgen wat de ervaring is van anderen met de aanpak van kinderen met PDD-NOS en het effect dat oplossingsgerichte aanpak heeft gehad.

Aan het einde van mijn onderzoek wil ik vaststellen wat ik anders ben gaan aanpakken in de benadering naar Seth, hoe mijn denken en handelen is veranderd.

Onderzoek

Ik maak gebruik van een actieonderzoek. Dit onderzoek gaat uit van een probleem, door observatie en literatuurstudie, vragenlijsten van collega's en gesprekken met Seth wil ik het probleem verkennen. Op basis hiervan ga ik werken met de methode Kids' Skills om te onderzoeken of er verbetering plaatsvindt. Uiteindelijk wil ik rapporteren hoe en welke verbeteringen hebben plaatsgevonden.

Ik hoop met dit onderzoek aan te tonen dat oplossingsgerichte aanpak, waar Kids' Skills op gebaseerd is, ook is in te zetten is voor kinderen met PDD-NOS. Ik vind het belangrijk dat Seth ervaart dat hij zelf grip heeft op de problematiek waar hij veel mee

te maken heeft. Het mooiste zou zijn dat hij van zijn problematiek af zou raken, maar gezien de complexiteit van zijn problemen ben ik al tevreden als de problemen op de speelplaats afnemen en dat Seth ervaart dat hij in de toekomst in staat is om soortgelijke problemen in andere situaties zelf op kan lossen. De hoofdvraag die ik mezelf bij dit onderzoek stel is wat ik als leerkracht anders moet gaan doen om Seth te kunnen helpen om zijn gedrag te kunnen veranderen.

2. Theoretische onderbouwing

- 2.1 PDD-NOS heeft als kenmerk dat er vaak problemen zijn op het gebied van sociale ontwikkeling. Ik wil deze ontwikkeling en ontstaanswijze nader bekijken vanuit de literatuur.
- 2.2 Ik wil de methode Kids' Skills gaan hanteren tijdens mijn onderzoek. Vanuit de literatuur wil ik me verdiepen in de opbouw van deze methode en waarop deze methode is gebaseerd.
- 2.3 Oplossingsgerichte vragen zijn essentieel bij het gebruik van de methode van Kids' Skills. Ik wil vanuit de literatuur mij verdiepen in de soort vragen die nodig zijn bij oplossingsgerichte gespreksvoering
- 2.4 Ik wil vanuit de literatuur nagaan of er al eerder onderzoek gedaan is naar de verbetering van sociale vaardigheid bij PDD-NOS vanuit oplossingsgerichte methodiek

2.1 Oorzaak PDD-NOS¹ en de ontwikkeling sociale vaardigheden

Delfos, M.F. (2010) Een vreemde wereld. Uitg. SWP, Amsterdam

Het meest kenmerkende van kinderen met een vorm van autisme is dat ze moeite hebben met het inschatten van sociale interactie. Een kind met een stoornis binnen het autisme spectrum heeft veel moeite met het begrijpen wat er in de ander omgaat, hoe het gedrag van de ander tot stand komt en wat zijn of haar eigen gedrag voor gevolgen heeft voor de mensen om hem of haar heen. Dat het kind daar moeite mee heeft, komt onder andere omdat het problemen heeft om zijn of haar eigen gevoelens te onderkennen en onder woorden te brengen.

Er bestaan drie belangrijke psychologische theorieën op het gebied van autisme.

De eerste is die waarbij het besef van andermans gevoelens en gedachten centraal staat, de theorie of mind. Het gaat hierbij om een innerlijke theorie die iedereen

¹ PDD-NOS, pervasive developmental disorder, not otherwise specified, volgens DSM-IV. In het Nederland spreken we over aan autisme verwante contactstoornis. PDD-NOS is een categorie binnen de Autistische Spectrumstoornissen (ASS) (Van Lieshout, 2002)

ontwikkelt over hoe mensen denken en voelen. Deze zou bij autistische mensen gebrekkig ontwikkeld zijn.

De tweede theorie is de theorie van de (zwakke) centrale coherentie. Deze theorie gaat ervan uit dat bij autistische mensen de betekenisgeving aan verzamelde informatie niet tot centrale coherentie (eenheid) komt. Er ontstaat geen eenduidige betekenisgeheel. De zwakke coherentie, ontkoppeling genoemd, zorgt ervoor dat men in details blijft steken. Er vindt deelwaarneming plaats, gefragmenteerd waarnemen, en deze fragmenten worden niet tot een coherent geheel gevormd, waardoor ze als losse fragmenten blijven bestaan en geen verband met elkaar blijken te hebben.

De derde theorie, de planning end Executive Function, EF, schenkt aandacht aan het probleem van plannen en organiseren. De obsessies van autistische mensen en hun weerstand tegen verandering worden vanuit deze theorie verklaard uit een gebrek aan planning.

Alle drie de theorieën hebben als uitgangspunt voor autisme een disfunctioneren van de hersenen. In de theorie van het socioschema dat M. Delfos hanteert wordt autisme niet gezien als een disfunctioneren van de hersenen maar als een variant in de ontwikkeling. De theorie van het socioschema heeft de weinige gerichtheid en niet-geautomatiseerde gerichtheid als kern en een gebrekkige ik-anderdifferentiatie als speerpunt. Het wetenschappelijk onderzoek heeft laten zien dat er geen specifiek disfunctioneren in de hersenen te vinden is, maar wel een algeheel afwijkend beeld (Bailey e.a. , 1996) iets wat we bij de theorie van het socioschema ook zouden verwachten. Het socioschema verklaart meer het samenstel van gedragingen als een specifieke ontwikkeling en kan daarmee ook recht doen aan de kwaliteiten en de niet alleen de problematische kant van autisme.

Het socioschema

Het socioschema houdt de vorming van het 'ik' ten opzichte van de 'ander' in, waardoor een schema ontstaat waarmee het 'ik' in de wereld wordt geplaatst. Dit is zowel in fysieke zin, via functioneren van het eigen lichaam, als in psychologische zin door middel van de ik-anderdifferentiatie met onder ander het besef van tijd en ruimte. Het socioschema behelst de bewuste en onbewuste kennis van zichzelf, hoe men in de wereld staat en hoe men in relatie tot anderen staat: Wie ben ik en hoe verhoud ik mij tot de ander in de wereld? In het overzicht staat beschreven op welke gebieden het socioschema betrekking heeft. De verschillende aspecten staan in onderling verband met elkaar (Delfos, 2008)

Het socioschema: het 'ik' geplaatst in de wereld

Het socioschema	
In fysieke zin:	In psychologische zin:
lichaamsschema	ik-anderdifferentiatie
grenzen van het schema	Zelfbeeld
functioneren van het lichaam	Zelfreflectie
	besef van ruimte
	besef van tijd
	sociaal inzicht
	Empathie
	theorie of mind
	sociaal functioneren

Dit schema behelst ook het besef van tijd en ruimte, die beiden hun betekenis ontleen aan de mens in relatie tot de ander. De Theory-of-Mind – het aan anderen gedachten, gevoelens en intenties toekennen- is een onderdeel van dit schema. De kenmerken die bij stoornissen binnen het autisme voorkomen, als afwijkende interesses en obsessief gedrag, zintuiglijke ervaringen, leerstoornissen of weerstand

tegen veranderingen, krijgen in het model een geïntegreerde plaats als afgeleide problematiek (Delfos, 2010).

Het meest problematisch aan het kind met een autistische stoornis is zijn of haar omgaan met anderen. Sommige kinderen zijn extreem teruggetrokken en lijken in een eigen wereld te leven, andere zijn sociaal onhandig en lijken altijd de verkeerde opmerking op het verkeerde moment te maken of voelen dat hen in contacten steeds onrecht wordt aangedaan waardoor zij in woede kan uitbarsten.

Er zijn drie gebieden die kenmerkend zijn voor autisme, de zogenaamde triade (Wing, 1997). Dat zijn de problemen op het gebied van sociaal contact, van communicatie en van verbeelding.

De sociale interactie

Het meest kenmerkend is de sociale interactie. Een kind met een stoornis binnen het autistisch spectrum heeft veel moeite om te begrijpen wat er in een ander omgaat, hoe het gedrag van een ander tot stand komt en wat zijn of haar eigen gedrag voor gevolgen heeft voor de mensen om hem of haar heen. Dat het kind daar moeite mee heeft komt onder andere omdat het problemen heeft zijn of haar gevoelens te onderkennen en onder woorden te brengen, anders gezegd, een gebrekkige kennis van zichzelf maakt het kennen van de ander moeizaam.

Om gedrag te kunnen begrijpen heeft het kind vanuit het autismespectrum twee mogelijkheden: ten eerste het gedrag vanuit eigen ervaring kennen of het gedrag uit kunnen denken. Het 'aanvoelen' wordt waarschijnlijk ontwikkeld door vanaf de geboorte gericht te zijn op zichzelf-in-relatie-tot-de-ander. Het autistische kind is echter meer op zichzelf gericht, of beter geformuleerd: vanuit zichzelf, en niet zozeer op zichzelf in relatie tot de ander, waardoor het weinig leert en opslaat aan kennis en ervaring over zichzelf met betrekking tot de ander of over anderen in het algemeen. Het ontwikkelen van de ik-anderdifferentiatie is hierbij van groot belang (Delfos, 2010).

Mensen met een stoornis binnen het autismespectrum hebben grote moeite met het voorstellen wat er in de ander omgaat (empathisch vermogen). In de loop van hun

leven zijn ze in staat om hun gebrek aan inlevingsvermogen te compenseren met hun denkvermogen

Communicatie

Het oogcontact maken met de ander heeft bij deze kinderen vaak veel langere tijd nodig om zich te ontwikkelen van 'kijken' naar 'uitwisseling'. Het tweede kenmerk dat de communicatie moeilijk maakt is de gebrekkige empathie. De symbolische functie in de communicatie is bij autistische kinderen moeizaam. Hoewel er bij kinderen met PDD-NOS nauwelijks sprake is van een vertraging in de ontwikkeling van taal, kan men stellen dat de taalfunctie in het algemeen niet normaal is. Het produceren en begrijpen van taal kan op problemen stuiten. veel kinderen met een autistische stoornis kampen met een expressieve taalstoornis. Kenmerkend zijn woordvindingsproblemen; lange pauzes in zinnen; het weglaten van kleine woordjes of bepaalde klanken; grammaticale fouten en het maken van korter zinnen. Het taalgebruik is als gevolg daarvan niet vloeiend (Delfos, 2010). Een veel voorkomend probleem is echter ook het letterlijk nemen van de taal. Dit gedrag komt ook voor bij jonge kinderen tot een bepaalde leeftijd, maar bij autisme duurt dit veel langer en bij sommigen gaat het niet voorbij. Kinderen met autistische stoornis zijn meer gericht op de vorm dan op de inhoud van taal. Het gevolg is dat ze onder andere moeite hebben met de juiste interpretatie van klemtonen. Ook woorden die een vage aanduiding geven als 'soms', 'vaak', 'misschien morgen', kunnen autistische mensen in verwarring brengen. Ook kunnen deze kinderen een enorme woordenvloed ten toon spreiden (hyperlexia). Ze zijn onstuitbaar en weten niet goed af te wisselen om een dialoog te maken. Ze vervallen al snel in een monoloog. Omdat ze zich niet goed in de ander kunnen verplaatsen hebben ze de neiging om hun gevoelens en gedachten op de gesprekspartner te projecteren, waardoor het gesprek eenzijdig wordt.

Verbeelding

Het fantaseren is bij kinderen met een autistische stoornis afwijkend. Vooral het doen-alsof-spel ontbreekt veelal. Voor deze kinderen geldt dat ze vaak pas veel later aan dit spel toe zijn dan leeftijdsgenoten. Wanneer er innerlijk, zoals bij het autistische kind, onvoldoende gerichtheid op de ander is en van daaruit ook weinig

belangstelling is voor die ander, zal het kind weinig met dergelijke spelletjes bezig zijn. Het zal ook over weinig kennis beschikken die in deze spelletjes gebruikt worden. Hierdoor zal de theorie-of-mind nog verder achterblijven.

Conclusie:

Als ik straks ga werken met Seth is het goed dat ik weet welke achterliggende problemen er achter zijn gedrag kunnen liggen. Hoewel de methode Kids' Skills niet kijkt naar de oorzaak van de problemen, leert deze theorie mij wel genuanceerder naar zijn gedragingen te kijken. Ook tijdens de gespreksvoering geeft bovenstaande theorie aan wat ik als begeleider kan tegenkomen op het gebied van communicatie.

2.2 Werken met Kids' skills

Furman, B. (2008) Kids' Skills. Uitg. Nelissen, Soest

Kids' skills is gebaseerd op het idee dat kinderen eigenlijk geen problemen hebben. Ze moeten alleen nog een vaardigheid leren om hun problemen te overwinnen. Met andere woorden, de meeste problemen waarmee kinderen geconfronteerd worden kunnen worden gezien als vaardigheden die onvoldoende ontwikkeld zijn. Door de relevante vaardigheden te leren overwint het kind problemen die daarmee samenhangen. Dit is heel anders dan de manier waarop ik tot nog toe met problemen heb gewerkt. Als er iets met een kind aan de hand is dan moet het probleem geanalyseerd worden om vervolgens een plan op te stellen hoe we het probleem gaan opstellen. Een complex probleem, zoals bij Seth, is vanuit deze visie niet meer relevant. Je hoeft de oorzaak niet te kennen. Zo hebben we wel steeds met Seth gewerkt. Wij zagen als leerkracht, ambulant begeleider en ouders het probleem en bepaalden vervolgens wat Seth moest gaan veranderen of welke aanpak er gewenst was. Er wordt met Kids' Skills dus heel anders naar de situatie gekeken dan dat we tot nog toe hebben gedaan.

Bij Kids' Skills begint de oplossing met het 'vertalen' van het probleem in vaardigheden, dat wil zeggen, door vanuit een 'probleem' te komen tot een besef van de vaardigheid die vereist is om het probleem te overwinnen. Deze stap noemt Furman 'probleem pellen'. Als eenmaal vastgesteld is welk specifieke vaardigheid het kind moet leren om het probleem te laten verdwijnen, kan je praten over vaardigheden in plaats van problemen. Het idee erachter is ook dat vaardigheden die

kinderen moeten leren meer aanspreekt en motiveert, dan het idee dat ze een oplossing voor problemen moeten vinden. Dit vraagt dus inzet van Seth zelf. Nu ga je uit vanuit de zienswijze van Seth. Wat moet je leren? Seth heeft steeds opdrachten en trainingen gekregen waarbij het doel werd bepaald door anderen. Nu bepaalt hij zelf wat er moet veranderen. Voor mij als leerkracht vraagt het ook een andere vaardigheid. Ik zal de verantwoordelijkheid veel meer bij Seth moeten leggen en in samenwerking met hem aan de slag gaan. Seth bepaalt wat hij moet leren en zal ook zijn eigenproces evalueren.

Kids' Skills kan worden gebruikt om kinderen te leren beter te leren omgaan met een breed scala van problemen: gedragsproblemen, slechte gewoonten, leermoeilijkheden en problemen die verband houden met lichaamsfuncties. Behalve voor psychologische problemen kan Kids' Skills ook gebruikt worden als hulpmiddel bij de revalidatie van kinderen die problemen hebben met een neurologische grondslag. Het feit dat Seth gediagnostiseerd is met PDD-NOS hoeft dus geen belemmering te zijn. Kids' Skills kijkt niet naar het etiketje dat een kind met zich meedraagt, maar zoekt naar wat er goed gaat en neemt dat als uitgangspunt.

Motivatie

Samen met het kind tot overeenstemming komen over de concrete vaardigheid die het moet verwerven is nog geen garantie dat het kind automatisch gemotiveerd is om die vaardigheid te leren. Er moet, aldus Furman, dus steeds van alles gedaan worden om de motivatie van het kind vergroten en echt zijn belangstelling te wekken. Om dit te stimuleren geeft Furman aan dat daar een aantal mogelijkheden voor zijn. Door het kind zelf een naam te laten bedenken voor de vaardigheid die het moet leren, het kind te laten inzien wat de voordelen zijn als het deze vaardigheid leert of ruim van tevoren plannen maken met het kind hoe het gaat vieren als het kind de vaardigheid beheerst. Daarnaast kan het stimuleren dat er een aantal mensen zijn die bereid zijn het kind te steunen en te helpen bij het leren van de vaardigheid. Voor Seth hoeft dit zeker geen probleem te zijn. De relatie met mij, als leerkracht is goed. Er is veel steun vanuit, zowel de schoolse- als thuissituatie. Dit vergroot zeker de kans van slagen.

De vaardigheid oefenen

Wanneer het kind de belangstelling heeft voor de het leren van de vaardigheid is het belangrijk om het kind te stimuleren om te gaan oefenen. Er moet gezocht worden naar mogelijkheden om de vaardigheid te gaan oefenen en te zorgen dat het kind positieve feedback krijgt als het de vaardigheid oefent en uitvoert. Daarbij is het goed om erop bedacht te zijn dat er een terugval plaatsvindt, omdat leren zelden rechttoe rechtaan verloopt, aldus Furman. Dit vraagt van mij, als leerkracht een positieve kijk op de ontwikkelingen. Kijken wat er al wel lukt. Vanuit mijn eigen ervaringen ben ik veel meer geneigd om me op de mislukkingen te focussen en dat als uitgangspunt te nemen voor de oplossing. Door het werken met Kids' Skills zal er, denk ik, ook een verandering in de relatie met mij en Seth plaats gaan vinden. Het is immers anders als je de leuke ervaringen deelt dan dat je steeds maar te horen krijgt wat er niet goed gaat. Mijn taak bij het bepalen van de vaardigheid is om te zorgen dat de vaardigheid haalbaar is. Samen met Seth zal ik moeten gaan kijken of de vaardigheid ook reëel is en toepasbaar is in de praktijk. Het is goed om de vaardigheid van te voren te oefenen. Seth heeft weinig ervaring met de vaardigheid die hij zal gaan oefenen. Het is goed om samen te oefenen voor hij de vaardigheid echt gaat toepassen in de praktijk. Ook nu vraagt het van mij, als leerkracht, veel enthousiasme en bemoediging. Voor Seth is het immers moeilijk genoeg om aan zijn gedrag te werken.

Het leren versterken

Wanneer het kind de vaardigheid geleerd heeft wordt een feestje georganiseerd. Het kind bedankt allereerst alle kinderen en volwassenen die hem hebben geholpen en gesteund. De betrokkenheid van de mensen die om hem heen staan wordt zo nog eens vergroot en het benadrukt voor Seth zelf, en voor de mensen die meevieren, nog eens de verandering die heeft plaatsgevonden. Een ander element in het proces is dat het kind de mogelijkheid wordt gegeven om de geleerde vaardigheid aan iemand anders door te geven, en vervolgens kan met het kind worden afgesproken wat het volgende is wat het kind wil leren.

De 15 stappen

Kids'Skills werkt met 15 stappen. Deze staan vermeld in bijlage II

Conclusie: Ik heb nu een duidelijk beeld wat de uitgangspunten zijn van de methode Kids' Skills. In de cursus van Kids' Skills, die ik ga volgen, wil ik me nog meer verdiepen in de methode, zodat ik de goed voorbereid met Seth aan de slag kan. Het is een methode die geschikt is om samen met het kind aan de slag te gaan. Deze methode past in de opvatting die ik heb over de aanpak bij problemen. Niet voor het kind, maar door het kind.

2.3 Oplossingsgericht gespreksvoering

Om de gesprekken met Seth goed te laten verlopen wil ik me verdiepen in gesprekstechnieken. Een goed manier die aansluit op de methode van Kids' Skills is de oplossingsgerichte gespreksvoering, omdat deze ook voortgekomen is uit het oplossingsgerichte model (Måhlberg, K, en Sjöblom, M, 2008), net zoals Kids' Skills. Måhlberg en Sjöblom geven aan dat als deze gesprekstechniek wordt toegepast in situaties die op verandering gericht zijn, we de leerling aanmoedigen om vertrouwen te hebben in zijn toekomst.

Oplossingsgerichte vragen kunnen worden ingedeeld in groepen:

- Wanneer ...? –vragen
- Wat....?-vragen
- Wie...? –vragen
- Welke... ? –vragen
- Hoe ...? –vragen
- Op welke manier...?-vragen
- Stel dat....?-vragen

In tegenstelling tot simpele 'ja'- en 'nee'-vragen zijn deze creatieve vragen open, waardoor het mogelijk wordt om meer toegang te krijgen tot de gedachten, ideeën en emoties van een leerling. 'Waarom'-vragen moeten worden vermeden aangezien deze nogal eens verzet oproepen (Måhlberg, K, en Sjöblom, 2008).

Conclusie: Het vraagt een goede voorbereiding van de gesprekken die ik ga voeren. Tijdens de cursus die ik ga volgen van de methode Kids' Skills komt dit onderdeel ook aan de orde. Deze vaardigheid wil ik meenemen tijdens de gesprekken met Seth.

2.4 Is er al onderzoek gedaan naar verbetering sociale vaardigheden met oplossingsgericht werken bij kinderen met PDD-NOS?

Ben Furman geeft in zijn boek Kids' Skills in actie! aan dat onderzoek naar de effecten van Kids' Skills schaars is, evenals wetenschappelijk bewijs dat de methode effectief is. Hij geeft aan dat de methode kan worden ingezet in alle gevallen waarbij een probleem is dat kan worden opgelost of verbeterd door het kind een specifieke vaardigheid te leren. Aangezien kinderen worden geholpen de controle over hun problemen te krijgen, kan de methode ook resultaat geven bij kinderen met ADHD, autisme, depressie, OCD, hyperactiviteit en woedeaanvallen. Al was het maar om de symptomen die gepaard gaan met deze gedragsproblemen te verlichten.

Ook vanuit deze oplossingsgerichte werkwijze heb ik geen aanwijsbaar wetenschappelijk onderzoek kunnen vinden over de resultaten bij gedragsproblemen. Op zich is dat ook niet zo vreemd als je bedenkt dat deze werkwijze niet uitgaat van het probleem(gedrag), maar van de oplossingen. In het boek Oplossingsgericht Onderwijzen van Måhlberg en Sjöblom geven zij aan dat Steve de Shazer ²aangeeft dat er geen specifieke theorie of onderliggende verklaring ten grondslag ligt aan het model. Oplossingsgerichte therapie kan niet worden verklaard. Het kan alleen worden beschreven, aldus De Shaver.

In een interview geeft Insoo Kim Berg het volgende aan:

Not only faith in the client but also the idea that solutions come from many different facets of life, not just from the therapist. Everywhere we look there are solutions. Being willing to look at life's solutions is very important. If someone becomes sick, has a baby, gets a different job, each of these changes one's perspective and even one's philosophy of life. Ordinary life provides a lot of very important milestones. So it is important to be aware of that, to make use of what is there. (Uit een interview met Steve de Shazer en Insoo Kim Berg, geraadpleegd op 9-3-2011 van de site www.solution-focused.nl)

Het gaat erom om vertrouwen te hebben dat er een oplossing is en dat deze door de cliënt kan worden geformuleerd in samenspraak met de begeleider. Mensen zijn vaak geneigd te weinig vertrouwen te hebben in kleine verbeteringen.

² Steve de Shaver (1940-2005) was mede oprichter en senior –onderzoeker bij Brief Family Centre in Milwaukee, Wisconsin en medeontwikkelaar van Korte Oplossingsgerichte Therapie.

Louis Cauffman en Dick J. van Dijk geven in hun boek: 'Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs' aan dat alles te maken heeft met de wijze waarop je naar problemen kijkt; dit bepaalt in sterke mate of, en zo ja, waar je de oplossingen aantreft. Zij geven verder aan dat dat het model non-theoretisch is. Ze zijn niet geïnteresseerd in exclusieve wetenschappelijke paradigma's; het gaat om de werkzaamheid. Of anders gezegd; de praktische bruikbaarheid. Uitgangspunten zijn:

1. Als iets niet werkt, leer ervan en doe iets anders
2. Als iets wel (of beter) werkt, doe er meer van
3. Als iets blijkt te werken, leer het (van/aan) iemand anders

Conclusie: Ik heb geen specifiek onderzoek naar de effecten van oplossingsgerichte methode bij kinderen met PDD-NOS kunnen vinden. Vanuit de oplossingsgerichte methode is dat ook niet het doel, maar het gaat eigenlijk om de verandering die je kunt veroorzaken, al is het maar een kleine stap vooruit. Het vraagt een andere manier van kijken. Dit wil ik meenemen bij het bekijken van mijn eindresultaten van mijn onderzoek.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

3.1 Onderzoeksopzet

Ik maak gebruik van een actieonderzoek. Dit onderzoek gaat uit van een probleem. Door observatie en literatuurstudie, vragenlijsten van collega's en gesprekken met Seth en zijn ouders wil ik het probleem verkennen. Op basis hiervan ga ik werken met de methode Kids' Skills om te onderzoeken of er verbetering plaatsvindt. Uiteindelijk wil ik rapporteren hoe en welke verbeteringen hebben plaatsgevonden.

3.2 deelvragen

3.2.1 Deelvraag: Welk storend gedrag vertoont Seth tijdens het buiten spelen?

- Welk storend gedrag neem ik, als leerkracht, waar?

Ik wil video-opnames maken tijdens het buitenspelen en vervolgens voor mijzelf inventariseren wat ik als storend ervaar. Het voordeel van video-opnames is dat ik de beelden achteraf rustig kan bekijken. Ik neem op tijdens het buitenspelen terwijl collega's surveilleren, omdat juist dan de problemen worden ervaren door collega's. Een nadeel van deze manier van observeren kan zijn dat de observatie het gedrag kan beïnvloeden. Het gaat om een gesloten observatie, waarbij ik alleen storend gedrag wil beschrijven. Ander gedrag zal niet worden beschreven. Ik ben me ervan bewust dat het observeren van menselijk gedrag moeilijk is, omdat het vaak interpretatie is. Ik wil daarom beschrijven wat ik als storend ervaar en waarom. Ik wil dit vergelijken met de de S-id ³scorelijst van Kral die ook aan de collega's zal voorleggen.

- Welk gedrag nemen collega's uit de bovenbouw waar?

Ik wil de collega's uit de bovenbouw vragen het score formulier voor de aanwezigheid van oplossingen in te vullen. Deze lijst is de vertaling van de S-id (Solution Identification Scale, zie bijlage II) vragenlijst die ontwikkeld is door R. Kral. Deze lijst geeft een inschatting van de aanwezigheid van competenties en successen. De lijst somt positieve gedragingen op waarbij vervolgens wordt ingevuld hoe vaak ze voorkomen. Problemen worden niet ontkend, want je kunt ook aangeven als

³ R. Kral 1989

bepaalde gedragingen helemaal niet voorkomen. Bij deze vragenlijst ligt de nadruk op de sterke kanten, waardoor het proces van assessment en interventie in een positieve context komen te staan. De vragenlijst is niet ontworpen als standaardnorm en resulteert niet in een score (Durrant, 2007). Ik heb voor deze vragenlijst gekozen, omdat deze aansluit bij de methode van Kids' Skills. Bovendien vraagt het weinig tijd van collega's om deze lijst in te vullen. Deze gegevens zal ik verwerken in een schema. Ik wil mijn collega's vragen de vragenlijst na mijn interventie met de methode Kids' Skills nogmaals vragen in te vullen en deze met de eerste keer vergelijken, om zo te ontdekken of de collega's anders naar het gedrag van Seth zijn gaan kijken. De vragen die niet relevant zijn voor het buitenspelen heb ik weggelaten uit het scoreformulier. Ik vraag alleen de collega's van de bovenbouw, omdat zij aanwezig zijn tijdens het buitenspelen van Seth.

- Herkennen ouders het gedrag dat op school wordt waargenomen en ondersteunen zij de aanpak van Kids' Skills?

Ik wil de ouders van Seth betrekken bij de aanpak van Kids' Skills. In een gesprek wil ik nagaan op welke wijze ze tegen de interventies aankijken. Bij de methode Kids' Skills is het belangrijk dat het kind vertrouwen krijgt dat het de vaardigheid kan leren. Een manier om een kind meer vertrouwen te geven is als de ouders kunnen aangeven waarom ze overtuigd zijn dat het kind de vaardigheid zal leren. Hun steun is onontbeerlijk voor het succes van het project (Furman, 2010). Dit gesprek vindt op school plaats. Dit is een gesprek met de ouders en de ambulante begeleider. Hiervan wordt een verslag gemaakt. Uit dat verslag zal ik de gegevens halen die in het belang zijn van het onderzoek.

- Hoe ervaart Seth zijn gedrag?

In een gesprek met Seth, vooraf aan de start van de methode Kids' Skills wil ik met hulp van oplossingsgerichte vragen samen ontdekken wat het probleem is, zodat we ook kunnen gaan kijken welke vaardigheid hij zou moeten gaan leren. Vanuit de literatuur heb ik geleerd welke soort vragen ik kan stellen. In tegenstelling tot simpele 'ja'- en 'nee'-vragen zijn deze creatieve vragen open, waardoor het mogelijk wordt om meer toegang te krijgen tot de gedachten, ideeën en emoties van een leerling. 'Waarom'-vragen moeten worden vermeden aangezien deze nogal eens verzet

oproepen (Måhlberg, K, en Sjöblom, 2008). Ik wil dit gesprek opnemen om zo het gesprek te kunnen terugluisteren en te kunnen beoordelen hoe ik het gesprek gevoerd heb en welke vaardigheden ik wel of niet bezit.

3.2.2 Deelvraag 2: Hoe verloopt de sociale ontwikkeling bij kinderen met PDD-NOS

Ik wil me hierbij verdiepen in het boek van Martine F. Delfos: 'Een vreemde wereld'. In dit boek beschrijft ze heel helder en overzichtelijk de problemen rond PDD-NOS. Delfos beschrijft hierin ook haar socioschema, waar ik al eerder een artikel over had gelezen en dat een duidelijk beeld geeft, doordat alle aspecten van autisme er in zijn ondergebracht. Met deze theoretische kennis wil ik goed voorbereid zijn op wat specifiek is voor kinderen met PDD-NOS tijdens de interactie, zodat ik gedrag beter kan begrijpen.

3.2.3 Deelvraag 3: Hoe werkt Kids' Skills en wat vraagt het van mij als leerkracht

Ik wil me verdiepen in de methode van Kids' Skills. Ik zal hiervoor het boek van Ben Furman lezen: 'Kids' Skills, *Op speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij kinderen*. In dit boek wordt de methode uitgebreid beschreven en ook de aanpak. Ik ga ook de cursus Kids' Skills volgen bij Kentalis om zo in samenspraak met medecursisten mijn eigen vaardigheid met deze methode te ontwikkelen. Na mijn onderzoek wil ik mijn ervaringen beschrijven wat ik moest veranderen in mijn aanpak naar Seth toe in vergelijking met de beginsituatie voor mijn onderzoek. Tijdens de opleiding Master SEN heb ik voor het eerst kennis gemaakt met deze methode. De positieve benadering sprak mij erg aan. Dit is ook de reden om deze methode te gaan gebruiken tijdens mijn onderzoek.

3.2.4 Deelvraag 4 Is er al eerder onderzoek gedaan naar het effect van oplossingsgericht werken met kinderen met PDD-NOS?

Voor het beantwoorden van deze deelvraag wil ik op zoek gaan naar literatuur over de effecten die het oplossingsgerichte werken met kinderen met PDD-NOS, om vervolgens na afloop de resultaten van mijn onderzoek te kunnen vergelijken met eerdere resultaten die al zijn gedaan.

3.3 Onderzoeksvraag

Met behulp van deze hulpvragen wil ik uiteindelijk een antwoord vinden op mijn onderzoeksvraag:

Hoe kan ik met Kids' Skills bij Seth een positieve wending aanbrengen in het storende gedrag tijdens het buitenspelen?

Hiervoor ga ik samen met Seth een aantal weken werken met de methode Kids Skills. Ik bereid me telkens op de gesprekken voor en neem de tijd om met Seth in gesprek te gaan. Ik neem de gesprekken op om zo de gesprekken terug te luisteren en mijn volgende gesprek erop aan te passen. Het aantal gesprekken is afhankelijk van wanneer Seth vindt dat hij de te leren vaardigheid voldoende beheerst. Vanuit de literatuur weet ik hoe de methode is opgebouwd en welke uitgangspunten de methode hanteert. Door de verdieping in de soort vragen die ik moet stellen, vanuit de oplossingsgerichte methode, weet ik welke vragen ik kan stellen om zo achter de gedachten, ideeën en emoties van Seth te komen. Doordat ik me verdiept heb in de achtergronden van PDD-NOS, weet ik welke problemen Seth kan hebben in de communicatie met anderen en kan ik meer begrip tonen voor zijn gedrag dat voort kan komen vanuit zijn PDD-NOS problematiek.

3.4 Bronnen

Tijdens mijn onderzoek maak ik gebruik van verschillende bronnen; er is sprake van triangulatie, omdat er meerdere bronnen worden gehanteerd

- Ik gebruik vragenlijsten
- Ik maak gebruik van interview bij ouders en Seth
- Ik maak gebruik van observatie
- Ik verdiep me in literatuur en leg verbanden met mijn onderzoek
- Tot slot leg ik de gesprekken vast tijdens het werken met Kids Skills en maak ik een verslag van mijn ervaringen

3.5 Validiteit en betrouwbaarheid

De beginsituatie gezien vanuit de collega's wordt met vragenlijsten vastgelegd. De resultaten worden in schema's vastgelegd. Na het onderzoek zullen dezelfde

vragenlijsten worden ingevuld en de resultaten worden vergeleken met de beginsituatie.

Om mijn eigen kijk op het gedrag vast te leggen zal het buitenspeelgedrag worden vastgelegd op video. Vervolgens zal ik vastleggen welk gedrag ik als probleemgedrag heb ervaren.

De gesprekken met Seth zullen worden vastgelegd met een geluidsopname. Deze gesprekken zal ik uitwerken, waardoor ik kan lezen wat er is gebeurd en hoe het onderzoek verloopt.

Van het gesprek van met de ouders wordt een verslag gemaakt door de ambulante begeleider. Hieruit haal ik de gegevens die belangrijk zijn voor het onderzoek.

3.6 Ethiek

Ik wil respectvol met de gegevens omgaan die ik tijdens het onderzoek verzamel. De naam die ik hanteer tijdens het onderzoek is een gefingeerde naam, zodat ik de anonimiteit kan waarborgen. Ik respecteer en accepteer de beperkingen die Seth bezit. Ik vraag de ouders van Seth om goedkeuring om met Seth dit onderzoek uit te voeren. Ik vertel Seth dat hij meewerkt aan dit onderzoek en vertel hem wat ik met dit onderzoek ga doen.

Onderzoeksvraag

Hoe kan ik met Kids Skills bij Seth een positieve wending aanbrengen in het storende gedrag tijdens het buitenspelen?

Deelvraag	Middel	Wie/wat	Tijdspad	Resultaat
1, Welk storend gedrag vertoont Seth tijdens het buitenspelen, Welk storend gedrag neem ik, als leerkracht, waar. Welk gedrag nemen de collega's uit de bovenbouw waar en hoe ervaart Seth zelf dat gedrag? Herkennen ouders het gedrag dat op school wordt waargenomen en ondersteunen zij de aanpak volgens Kids' Skills?	Vragenlijst (S-Id scoreformulier voor de collega's en video-opnamen voor mij Verdieping oplossingsgericht vragen uit literatuur voor het gesprek met Seth en als inleiding voor Kids' Skills	Ik moet vragen opstellen voor collega's van de bovenbouw met schaalvragen Analyse video-opname en mijn bevindingen over storend gedrag daaraan koppelen Gesprek voorbereiden met Seth met hulp van oplossingsgerichte vragen Interview met ouders	Aan het begin van het onderzoek in februari en aan het einde van het onderzoek video-opnamen Begin februari, bij start van Kids' Skills	Door aan het begin en aan het einde dezelfde vragen voor te leggen is te onderzoeken of er verandering heeft plaats gevonden Uit het gesprek uitspraken labelen hoe ouders de aanpak van Seth zien en of ze Seth daarbij willen ondersteunen
2. Hoe verloopt de sociale ontwikkeling bij kinderen met PDD-NOS	Literatuur onderzoek	Boek: Een vreemde wereld, M. Delfos	Februari na de lol groep, om te zien of de juiste vragen zijn opgesteld	Een duidelijk beeld krijgen wat specifiek is aan de sociale ontwikkeling van kinderen met PDD-NOS
3. Hoe werkt Kids' Skills en wat vraagt het van mij als leerkracht	Verdieping in de methode van Kids' Skills, volgen cursus Kids' Skills	Literatuur en medecursisten	Vanaf januari Cursus in januari en maart, bevindingen	Bekend zijn met de aanpak van methode Kids' Skills en wat ik als leerkracht moest veranderen in mijn aanpak naar Seth toe.

			in april samenvatten	
4. Is er al eerder onderzoek gedaan naar het effect van oplossingsgericht werken met kinderen met PDD-NOS?	Literatuuronderzoek Internet /literatuur oplossingsgericht werken	Literatuur over oplossingsgericht werken	Per heden	Vergelijken na het onderzoek of er overeenkomsten/ verschillen zijn

4 Dataverzameling en –analyse

4.1 De dataverzameling omtrent het probleemgedrag van Seth bestaat uit vier onderdelen.

1. De video-opnames tijdens het buitenspelen die ik zal bekijken en daar mijn bevindingen omtrent probleemgedrag zal omschrijven.
2. Het gesprek dat ik zal voeren met Seth om duidelijk te krijgen wat hij zelf ervaart van zijn probleemgedrag. Dit zal ik doen aan de hand van oplossingsgerichte gespreksvoering. Dit gesprek neem ik op.
3. De vragenlijsten die ik collega's laat invullen geven aan hoe collega's het gedrag ervaren. Deze vragen lijsten analyseer ik in een schema. Ik vergelijk de begin- en de eindsituatie.
4. Ik voer een gesprek met de ambulante begeleider en de ouders en uit het verslag zal ik de gegevens halen of de ouders het probleemgedrag van school herkennen.

4.1.1 Probleemgedrag tijdens het buitenspelen

Uit de literatuur heb ik gezocht wat er omschreven wordt over probleemgedrag:

Definitie:

Probleemgedrag, een relatief concept dat aan de orde is als op dat moment in die omgeving heersende normen en geldende regels worden overschreden. De ernst van het probleemgedrag wordt verder bepaald aan de hand van de frequentie, de duur en de omvang, alsmede door de mate waarin de betrokkene zichzelf en/of zijn omgeving psychische schade berokkent (Van der Ploeg, 2007)

We spreken van probleemgedrag als ouders en andere personen dit gedrag beschouwen als strijdig met de door hen gehanteerde normen en regels en/of wanneer deskundige dit gedrag als problematisch beoordelen op basis van valide kenmerken inzake psychische en (on)gezondheid. In het eerste deel van deze omschrijving wordt probleemgedrag gerelateerd aan normen en waarden, terwijl in het tweede deel wordt verwezen naar feitelijke en inhoudelijke kennis met betrekking tot probleemgedrag (Van der Ploeg, 2007).

Om te onderzoeken wat ik nu als probleemgedrag ervaar tijdens het buitenspelen heb ik video opnames gemaakt. Deze heb ik later teruggekeken en voor mijzelf beoordeeld wat ik probleemgedrag vindt en waarom.

Tijdens het buitenspelen geeft Seth aan dat hij de minste problemen ervaart als ik buiten ben om te surveilleren. Hij geeft aan dat hij mijn hulp ervaart bij conflicten en dat de problemen niet zo groot worden. Bij collega's is dat anders. Seth geeft aan: "Dan zeg ik het wel, maar ze doen er niets aan". Ik heb de opnames gemaakt tijdens de buitenspeeltijd bij de collega's. Ik neem regelmatig waar dat Seth tijdens zijn spel loopt te schelden op andere kinderen, terwijl daar niet echt een aanleiding voor is. De kinderen negeren dit gescheld, maar zeker als het spel op een hoogtepunt is, bijvoorbeeld: scoren of een kans om te scoren bij het voetbal, leidt dit tot een confrontatie. De argumenten die anderen dan aanvoeren waarom iets wel of niet eerlijk is worden niet opgemerkt door Seth. Hij reageert met imponeergedrag; hij maakt zich lang en begint tegen de ander aan te duwen. Dit gaat dan steeds ruwer. De ander reageert uiteindelijk dan ook met fysiek geweld. Dit gaat dan vaak door totdat er wordt ingegrepen. De leerkracht moet dan ingrijpen en ook dan staat Seth niet open voor gesprek. Hij begint dan te schreeuwen en te gebaren en loopt uiteindelijk boos weg. Ook op de vraag van leerkrachten om bij hen terug te komen reageert Seth niet. Op deze momenten overschrijdt Seth voor mij de normen zoals ze gehanteerd worden op school. De afspraak om niet te vechten is algemeen bekend en als de leerkracht je wat vraagt moet je luisteren. Doordat met een hoge frequentie (bijna iedere dag) voorkomt en pas stop als er wordt ingegrepen (duur) is dit volgens de bovenstaande omschrijving ook aan te duiden als probleemgedrag.

Op momenten dat het spel van Seth onderbroken wordt om bijvoorbeeld te vragen of iemand mee mag spelen of om het spel ergens anders te spelen komt reageert Seth op dezelfde manier als eerder werd beschreven; hij geeft verbaal commentaar, luistert niet naar de reactie van anderen en loopt uiteindelijk boos weg. Hij komt dan vaak niet meer tot spelen en blijft de ander dan storen in zijn spel. Ook dit ervaar ik als probleemgedrag, omdat de normen overschreden worden. Je gebruikt geen geweld en je luistert naar de ander en bij een conflict probeer je dit samen op te lossen. Ik ervaar het als een probleem, omdat Seth het steeds op dezelfde manier

oplost. Hij gebruikt fysiek en verbaal geweld en loopt weg van de problemen. Het conflict blijft bestaan. Daarbij doet hij niet wat de leerkracht wil.

4.1.2 Probleemgedrag beschreven door Seth

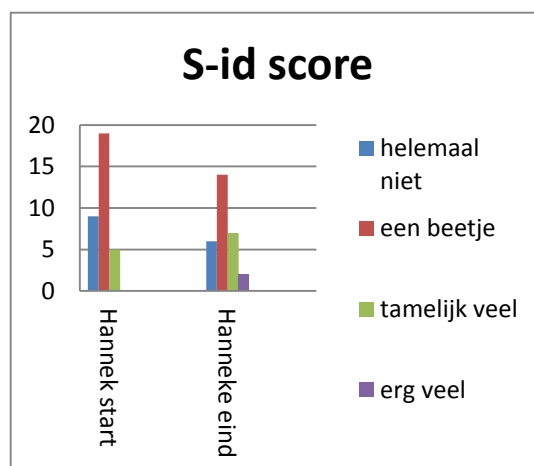
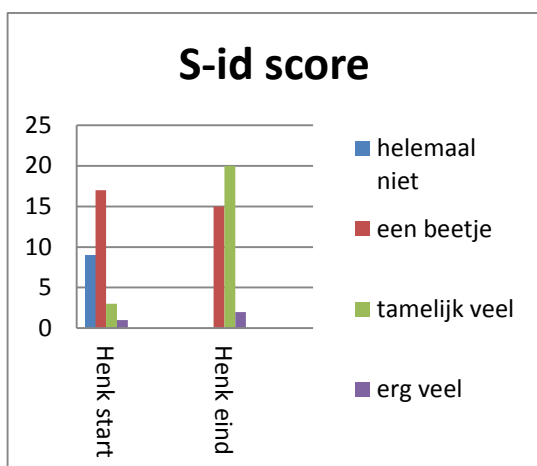
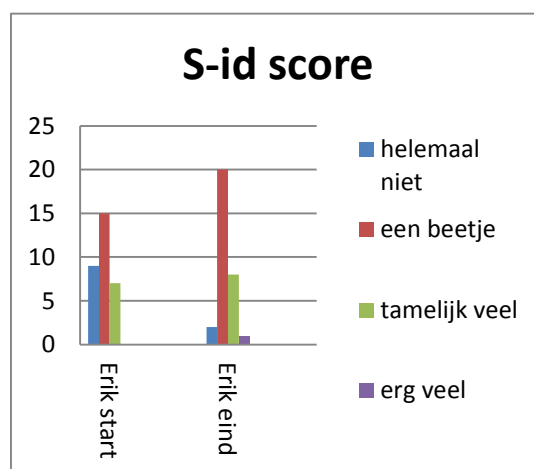
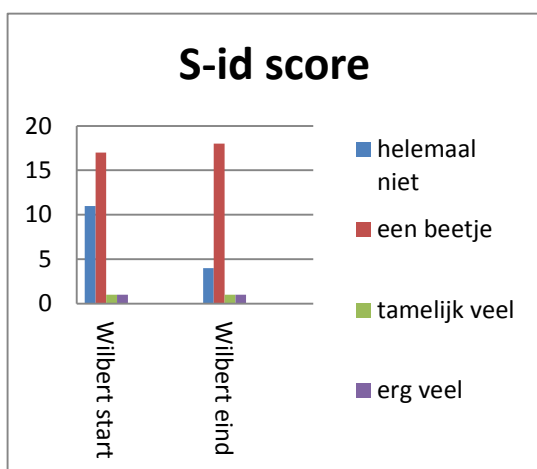
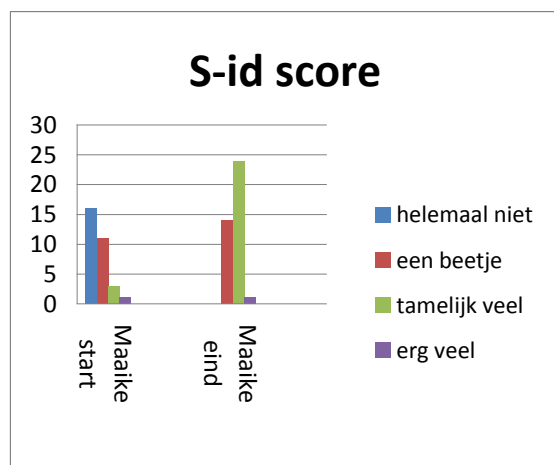
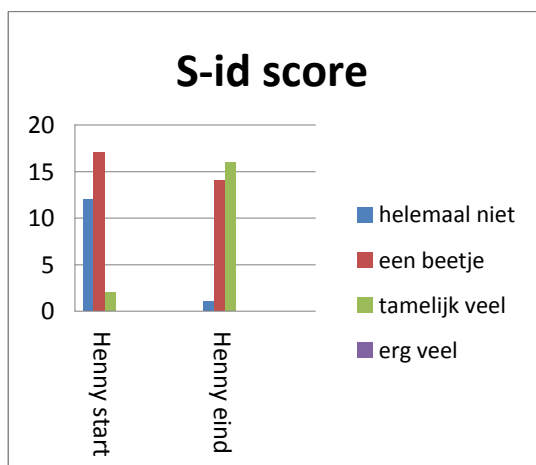
Voordat ik met Kids' Skills ging werken heb ik een gesprek gevoerd met Seth. Hierin geeft hij aan wat er niet goed gaat tijdens het buitenspelen. Hij vindt dat hij overal op regeert en hij vindt dat hij te snel gaat schoppen en slaan en dat hij de conflicten niet rustig uitpraat, maar begint te schelden. Hij kan in dit gesprek ook aangeven wat er moet veranderen. Hij is dus wel op de hoogte van de geldende waarden en normen en is zich bewust wat hij aan zijn gedrag moet veranderen om het probleem op te lossen. Hij vertelt dat de meesters en juffen niet meer boos zijn op hem en niet meer bij de juf hoeven komen als het mis is. Hij kan dus ook de gevolgen van zijn gedragsverandering aangeven.

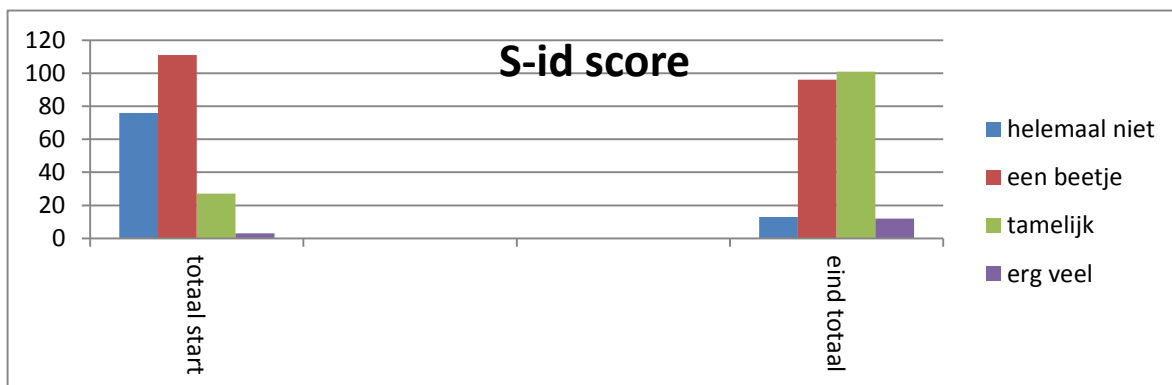
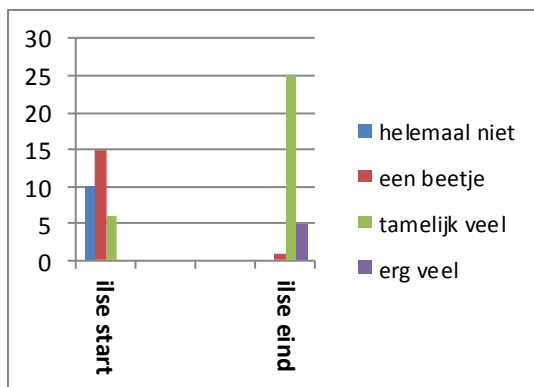
4.1.3. Analyse vragenlijsten van Kral

Om de S-id vragenlijsten van Kral, (Kral,1989) te analyseren heb ik de volgende analyse gemaakt. De lijst die ik heb afgenomen bestaat uit 31 vragen. De vragen hebben betrekking op gedrag naar volwassenen en naar kinderen en gedrag van het kind zelf. De scoremogelijkheden zijn:

- Helemaal niet aanwezig
- Een beetje aanwezig
- Tamelijk veel aanwezig
- Erg veel aanwezig

Door eerst de lijsten op de beginsituatie vast te leggen en vervolgens op het einde van het onderzoek kom ik tot de volgende resultaten;

Opmerkingen die gemaakt werden na de eerste keer invullen:

Maaïke: als ik hem buiten tegenkom, is dat vooral met een conflict. Anders maakt hij geen contact. Het beeld ziet er negatief uit. Toch strookt dat niet helemaal met hoe ik hem zie.

Henny: Bij een aantal items speelt dat tijdens 'crisismomenten' helemaal niet gescoord is. Tijdens gesprek schuift de score wel op naar rechts.

Erik: soms was de keuze tussen 'een beetje' en 'tamelijk veel' wel lastig. Het liefste wilde ik er iets tussenin invullen.

Aan het eind van het onderzoek werden de volgende opmerkingen nog geplaatst;

Maaïke: Vind dat Seth erg positief veranderd is! Kan me niet eens het laatste conflict herinneren. Zie wel dat hij nog steeds heel lichamelijk/wild voetbalt, maar toch heel 'beheerst'. Dit is een grote stap voor hem.

Hanneke: Ik zie duidelijk positieve groei bij Seth. Hij reageert minder heftig dan een tijd geleden. Dus dat is heel knap! Maar de juiste snaar bij hem raken blijft aftasten en zoeken.

Wilbert: Ik heb nooit conflictsituaties met Seth hoeven oplossen. Veel vragen blijven voor mij een vraagteken. Ik heb de indruk dat het in wezen niet echt verandert! Maar dit is een indruk.

Ilse: Complimenten ontvangen vindt hij soms wat lastig , omdat hij niet zo goed weet wat hij terug moet/kan zeggen. Ik zie hem wel glunderen na een compliment!

4.1.4 Gesprek met ouders en ambulant begeleider

Tijdens dit gesprek geven de ouders aan het door mij waargenomen gedrag ook thuis te herkennen. Vooral het heftige gedrag, dat zij explosief noemen, dat zich uit in scheldgedrag en weglopen herkennen ouders. Hij houdt tijdens spel het liefst zelf de regie in handen. Na schooltijd speelt hij het liefst alleen. Als hij samenspeelt, verloopt dit moeizaam, omdat hij het spel wil bepalen. Wel is er veel contact via Msn⁴ met klasgenoten. Over de gebeurtenissen op de speelplaats vertelt Seth thuis vaak dat er iets is voorgevallen. Bij navraag blijkt het verhaal van Seth echter meestal niet te kloppen. Seth zit op voetbal en op judo. Hij is dan erg fanatiek. Seth heeft ook daar moeite als de scheidsrechter de regels soms anders hanteert. Hij is dan boos en verdrietig en wil dan niet meer mee doen.

Ouders pakken het probleem momenteel aan door het probleem te visualiseren. Dit helpt volgens ouders vaak wel. Het helpt Seth op een ander denkspoor te zetten. Zijn gedachten worden, nadat het gevisualiseerd is in een map gestopt, waarna hij een kruis door de map zet. Vervolgens kan Seth het probleem wat sneller loslaten en raakt zijn hoofd minder 'vol'.

Ouders betrekken Seth ook wat vaker bij zaken en vragen hem mee te denken. Hij probeert dan zelf oplossingen te bedenken. Ouders geven aan enthousiast te zijn over de aanpak volgens Kids' Skills, omdat deze methode aansluit op de aanpak waar ze thuis nu mee werken; kijken vanuit de oplossingen en niet naar het probleem.

⁴ Msn, een chatprogramma met hulp van Microsoft Network

4.2 Werken met Kids' Skills

Ik heb in totaal 7 gesprekken gevoerd en deze vastgelegd op band. Tijdens het eerste gesprek heb ik het vaardigheidsboek ingevuld met Seth. Hij dacht dat hij kwam om te werken aan moeilijke spelling of taalopdrachten. Toen duidelijk werd wat we gingen doen was het niet eenvoudig om alle vragen van het boek door te werken. Het onderdeel 'probleempellen' (stap 1), verliep vlot. Seth kon goed benoemen waar het mis ging op de speelplaats en kon ook aangeven waar hij aan moest werken, welke vaardigheid hij moest leren (stap 2). Ook was hij zeer beslist wat hij als eerste wilde leren (stap 3). De supporters waren snel bedacht (stap 6). Hij koos voor zijn ouders en twee jongens uit de klas waar hij veel mee optrok, mij, de groepsleerkracht en de interne begeleider waar hij regelmatig gesprekken mee voert. Bij het bedenken van een naam voor de vaardigheid moest hij geholpen worden. Hij gaf de naam: 'Uitpraatvaardigheid' (stap 4). De naam voor de totemfiguur was wat lastiger (stap 5). Hierbij kan een rol hebben gespeeld dat Seth niet goed begreep wat hiermee bedoeld werd. Later heeft hij een dolfijn geplakt op de plaats van de totem, maar hier deed hij verder niets mee. Hij koos uiteindelijk een knikker als een geheugensteuntje (stap 12). Hij zag wel de voordelen als hij de vaardigheid geleerd zou hebben. Hij zou niet gelijk ruzie hebben op de middelbare school, de kinderen vinden je aardiger als je niet steeds ruzie hebt en voor papa en mama is het ook fijner als het steeds beter gaat (stap 3). De ouders, leerkracht en intern begeleiders hebben in gesprekken aangegeven waarom ze denken dat hij het kan leren (stap 7). Het vieren van de vaardigheid was niet zo moeilijk. Seth wil graag later kok worden, dus bij het feestje zorgt hij voor de taart (stap 8).

Ik maakte tijdens de gesprekken gebruik van oplossingsgerichte vragen, schaalvragen en de wondervraag. Ik probeerde wel stiltes te laten vallen om Seth de gelegenheid te geven om na te denken en zijn gedachten te kunnen verwoorden. Tijdens de 'Wondervraag' kon Seth verwoorden wat er was gebeurd als het hele proces was verlopen zoals hij zou willen. Deze vraag is een manier vanuit de oplossingsgerichte vraagstelling om te zien welk beeld het kind heeft van de situatie als de problemen zijn opgelost (stap 9). Meester en juffen merken het omdat er geen kinderen meer over hem komen klagen en hij duwt niemand meer tijdens het naar binnen gaan. Seth was heel beslist dat andere kinderen niet mochten weten dat hij dit aan het oefenen was (stap 10). We hebben alleen de twee klasgenoten

betrokken. Met deze klasgenoten hebben we geoefend in een rollenspel hoe hij kon reageren bij conflicten. Seth gaf aan dat hij dit tijdens de kleine pauze dan ging oefenen (stap 11)

Wekelijks keken we naar het proces. Ik nam apart de tijd voor Seth. Ik haalde hem uit de klas en keek terug naar de week hoe het was gegaan,

Na het eerste gesprek ging het in die week vaak mis. Veel conflicten. Collega's die kwamen klagen. Het bleek dat Seth teveel aan zijn hoofd had; het werken met Kids' Skills en ook nog de schoolkeuze voor volgend jaar. Het was teveel voor Seth en na een gesprek met Seth hebben we afgesproken dat hij even niet met Kids' Skills moest beginnen. We zouden een week later een nieuwe start maken.

De volgende week kon Seth wel aan de slag met Kids' Skills. Elke week had ik een gesprek met Seth in een aparte rustige ruimte waar we samen keken wat er was gelukt. Thuis visualiseren de ouders veel situaties, waardoor het voor Seth beter is te begrijpen. Dit heb ik ook gedaan door het hele proces met hulp van tekeningen duidelijk te maken waar we mee bezig waren. Seth gaf aan het te begrijpen en kon verwoorden wat hij moest doen om de stap van een 8 naar een 8½ te maken. Hierbij maakte ik wekelijks gebruik van schaalvragen. Op deze manier kon Seth over elke stap nadenken wat hij moest doen om een stap verder te komen. Als eerste stap gaf hij aan dat hij zou zijn mond dicht houden. Zo hebben we per week gekeken hoe we weer een stapje verder konden komen.

De opbouw van de gesprekken verliepen steeds als volgt:

- Ik nodigde Seth uit voor het gesprek
- Samen kijken wat er goed was gegaan
- Als Seth aangaf waar het mis ging, toch kijken of er positieve punten uit te halen was en anders het vertrouwen geven dat fouten heel gewoon zijn
- Samen op zoek naar de volgende stap
- Samenvatten van het gesprek en de voorgenomen oefening benoemen
- Bedanken voor het gesprek

Seth bleef aangegeven dat er steeds weer een stap in de goede richting had gemaakt en waar hij aan moest werken om weer verder te komen. Ook wat niet goed ging werd door hem benoemd en vaak nam hij dit als nieuw leerpunt mee om een stap verder te komen naar zijn einddoel. Seth maakte steeds stapjes van een halve punt vooruit. De stappen die Seth koos waren:

- Mond dicht houden, niet gelijk reageren op andere kinderen
- Luisteren naar de meesters en juffen en niet gelijk reageren
- Niet reageren op twee jongens uit groep 7
- Ook tijdens de lange pauze, met de hele school, rustig vertellen wat je wilt en niet gelijk reageren met schelden
- Ook met het naar binnen gaan rustig blijven en luisteren naar de directeur en de remedial teacher, zodat ze niet hoeven mopperen

Na deze stappen gaf Seth aan dat hij had bereikt wat hij wilde. Hij vond dat hij had geleerd wat hij wilde, ook al ging het niet altijd goed. Hij kon het immers wel. Dat had hij laten zien. Ook de supporters gaven aan dat het doel bereikt was.

De gesprekken bereidde ik altijd voor door de vorige sessie nog eens terug te luisteren, zodat ik goed kon aansluiten op de vorige keer. Ik zette een aantal vragen op papier waar ik antwoord op wilde hebben. Ik probeerde hier voornamelijk oplossingsgerichte vragen te stellen. Als ik Seth ging halen zorgde ik voor een gezellig praatje, zodat de sfeer ontspannen was als we zouden beginnen. Ik vertelde Seth altijd als ik de geluidsopname ging maken en wanneer ik afsloot. Ik zorgde dat er papier klaar lag om te kunnen visualiseren waar we over spraken. Ik was bewust dat ik de positieve elementen uit zijn gedrag wilde benoemen en was hier zeer alert op. Bij het terugluisteren van de opnames hoorde ik dat dit prima verliep. Ook als het voorval negatief te noemen was, benoemde ik de elementen die wel positief waren. De gesprekken verliepen prettig. Seth had wel veel tijd nodig om de vragen te beantwoorden. Hij liet soms lange pauzes vallen. De zinnen die hij maakte waren niet altijd compleet en de zinsbouw klopte ook niet. Ik herhaalde vaak de juiste zin, om na te gaan of ik hem had begrepen. Aan het einde van het gesprek vatte ik samen wat we hadden besproken om na te gaan of Seth het goed had begrepen en of ik Seth wel goed had begrepen.

Voor het stellen van oplossingsgerichte vragen schreef ik een aantal vragen op papier. Tijdens de gesprekken keek ik regelmatig op dit blaadje. Ik merkte dat ik dit

na drie gesprekken niet meer nodig had en vertrouwd was geraakt met de manier van vragenstellen vanuit de oplossingsgerichte gespreksvoering. Ik zie tijdens de gesprekken dat Seth met zijn hoofd naar beneden kijkt. Hij maakt nauwelijks oogcontact. Op momenten dat ik echter punten benoem die goed gegaan zijn en complimenten geef, kijkt hij me steeds vaker aan en verschijnt er regelmatig een grote lach op zijn gezicht. Seth is goed betrokken tijdens de gesprekken en zoekt, ook als hij blijkt de vraag niet begrepen te hebben naar een antwoord of vraagt om verduidelijking. Tijdens de gesprekken gebruikte ik de schaalvragen. Seth kon hier goed mee omgaan en stelde, zoals boven al beschreven staat duidelijk wat hij moest gaan doen om verder te komen op de schaal.

Een aantal punten uit de opbouw van de Kids' Skills methode zijn niet aan bod geweest. Hij kon de totemfiguur niet bedenken (stap 5). Hij wilde niet dat anderen, buiten de supporters om, wisten dat hij met Kids' Skills bezig was (stap 10). De stappen 14 en 15, het doorgeven van de vaardigheid aan anderen en de volgende vaardigheid leren zijn tijdens het onderzoek niet meer aan bod gekomen.

Hoofdstuk 5 Conclusies

Mijn onderzoeksvraag luidt:

Hoe kan ik met Kids' Skills bij Seth een positieve wending aanbrengen in het storende gedrag tijdens het buitenspelen?

Vanuit de deelvraag 1 had ik als doel om goed te kijken naar het gedrag van Seth. Hoe ervaren ouders dit, hoe ervaren collega's dit en hoe ervaart Seth zelf zijn gedrag en hoe zie ik, als leerkracht, het gedrag.

5.1 Conclusie gedrag

Uit het overleg met de ouders komt duidelijk naar voren dat ze het gedrag herkennen dat ik waar heb genomen tijdens de observaties op de speelplaats. Seth reageert door te schelden of weg te lopen. Ook Seth ervaart zelf het gedrag en kan dit benoemen. Het gedrag is ook als probleemgedrag te benoemen, omdat het dagelijks voorkomt en lang blijft bestaan (duur en frequentie). Probleemgedrag wordt zo ook gedefinieerd vanuit de literatuur (Van der Ploeg, 2007). Bovendien is het van invloed op de omgeving en op Seth zelf. Het gedrag wordt door zowel de leerkracht, collega's, ouders en Seth zelf waargenomen. Het is voor allen duidelijk dat het gedrag van Seth de heersende normen en waarden overschrijdt. De ouders zijn positief over de aanpak met Kids' Skills, ook omdat het aansluit met de aanpak, zoals ze thuis momenteel met de problemen van Seth omgaan.

Het gedrag dat Seth vertoont kan gedeeltelijk vanuit zijn stoornis worden verklaard. Seth vertoont tijdens het buitenspelen kenmerken die passen bij het beeld van iemand met PDD-NOS. Zo zie ik dat hij moeite heeft om zich in een ander te verplaatsen. Als kinderen proberen om iets uit te leggen begint Seth te schelden en loopt uiteindelijk vaak weg. Dit wijst op een zwakke ontwikkeling van de Theorie of Mind (Delfos, 2010) zoals eerder al genoemd werd. Op het moment dat er veranderingen plaatsvinden, reageert Seth ook weer boos en luistert niet naar de ander. Dit wijst op zwakke ontwikkeling van de Executive Function (Delfos, 2010). Seth verklaart veel problemen vanuit zijn eigen situatie. Hierdoor vertelt hij de conflicten anders dan dat ze in werkelijkheid zijn voorgevallen. Dit alles is te verklaren, omdat kinderen met PDD-NOS weinig gerichtheid en de niet geautomatiseerde gerichtheid als kern heeft en een gebrekkige ik-anderdifferentiatie

als speerpunt (Delfos, 2010). Dit alles ziet Delfos niet als een disfunctioneren van de hersenen, maar als speerpunt.

Conclusie is dat er tijdens het buitenspelen zowel door Seth, als ouders en leerkracht probleemgedrag wordt waargenomen. Het is goed te realiseren dat dit gedrag grotendeels te verklaren is vanuit de PDD-NOS problematiek. Dit is belangrijk bij het vaststellen van het doel en de verwachtingen bij interventies.

Vanuit de vraag of collega's ook probleemgedrag waarnemen en of ze verschil zien nadat ik met Kids' Skills heb gewerkt met Seth, kan ik concluderen dat collega's op de vragenlijst voornamelijk aangeven dat positieve gedragingen nauwelijks waarneembaar zijn op het moment dat we gaan starten met het onderzoek. De score op S-id score formulier gaat uit van mogelijk aanwezige competenties om het probleemgedrag aan te pakken. Echter de collega's scoren aan het begin op het onderdeel 'helemaal niet' het hoogst. 'Erg veel' is op de lijsten alleen het onderdeel 'Komt voor zichzelf op' gescoord.

Aan het einde van het onderzoek is bij alle collega's duidelijk een verschuiving naar rechts waarneembaar. Dat wil zeggen dat ze positieve gedragingen meer waarnemen. Er wordt nu ook meer gescoord op het onderdeel 'erg veel', terwijl het onderdeel 'helemaal niet' is afgenomen. De onderdelen 'een beetje' en 'tamelijk veel' scoren het hoogst. Enkele collega's vonden het moeilijk om een duidelijke keuze te maken voor een bepaalde score en dit maakt het voor mij moeilijk om de score te verwerken in de tabellen. Ik heb de score bij beiden onderdelen gescoord als collega's tussen twee items een score aangaven. In vergelijking met de beginsituatie is in het beeld een positieve verschuiving naar rechts waarneembaar. Uit de opmerkingen, die door enkele collega's worden geplaatst, geven ze ook aan een positieve verandering waar te nemen. Een collega geeft aan dat hij niet echt iets heeft zien veranderen, maar heeft geen conflicten hoeven oplossen. Een mogelijke verklaring voor het feit dat hij niets heeft waargenomen kan zijn omdat hij Seth nooit persoonlijk in de groep heeft gehad en slechts een beeld heeft gevormd van de momenten dat hij Seth toevallig waarnam tijdens het buitenspelen. Andere collega's hebben Seth persoonlijk in de groep gehad of Seth individueel begeleid en daardoor een beter beeld van Seth.

Conclusie: De collega's zien een positieve verandering na het werken met Kids' Skills.

5.2 Conclusie deelvraag 2

Hoe verloopt de sociale ontwikkeling bij kinderen met PDD-NOS?

Op de deelvraag hoe de sociale ontwikkeling bij kinderen met PDD-NOS verloopt, heb ik uit de literatuur kunnen vaststellen dat bij kinderen met PPD-NOS de problemen zich vooral uiten op het gebied van sociaal contact, communicatie en de verbeelding. Op het gebied van sociaal contact heeft het kind vooral moeite om de ander te begrijpen. Op het gebied van communicatie maken deze kinderen gering oogcontact en hebben ze een gebrek aan empathie. Op het gebied van de verbeelding is het onderdeel doen-als-of spel nauwelijks ontwikkeld. Dat geeft problemen op het gebied van het vermogen je in te leven in andermans gevoelens en gedachten (Theorie of Mind).

5.3 Conclusie deelvraag 3

Hoe werkt Kids' Skills en wat vraagt het van mij als leerkracht?

Nadat ik me had verdiept in de methode Kids' Skills en de cursus Kids' Skills had gevolgd kan ik de conclusie trekken dat het van mij, als leerkracht de nodige ontwikkeling vraagt op het gebied van oplossingsgerichte vraagstelling. Ik was geneigd om veel meer gesloten vragen te stellen. Zeker op de momenten dat Seth zocht naar woorden en tijd vroeg om zijn antwoord te formuleren.

Het vraagt van mij ook een andere kijk op problemen. Ik moest meer gaan kijken naar wat goed ging. Het probleem werd minder belangrijk. Ik heb moeten leren om de oplossingen centraal te stellen en niet het probleem. Ik heb me gericht op wat het kind moest leren. Ik moest zien dat een probleem een vaardigheid **is**, die het kind moest leren. Ik moest mij als leerkracht anders gaan opstellen naar Seth toe. Ik was gewend om de oplossing aan te dragen en aan te geven wat ik graag wilde dat het kind in zijn gedrag moest veranderen. Ik stond als het ware tegenover het kind. Kids' Skills vroeg van mij om naast het kind te gaan staan. Tijdens het werken met Kids' Skills heb ik geleerd om samen met Seth te zoeken naar de vaardigheid die hij moest leren. Seth bepaalde zelf wat hij daarvoor moest leren. Tijdens het werken met Kids' Skills heb ik me geconcentreerd op het geven van complimenten en samen met

Seth te zoeken wat goed gegaan was. Dit is ook anders dan ik gewend was. Ik zocht naar punten die nog niet goed gingen als volgend actiepunt / verbeterpunt. Al met al vroeg het van mij een andere benadering van het probleem anders gaan denken en een andere houding ten opzichte van het kind dan ik gewend was.

5.4 Conclusie deelvraag 4

Is er eerder onderzoek gedaan naar het effect van oplossingsgericht werken met kinderen met PDD-NOS?

Ik heb geen wetenschappelijk onderzoek gevonden naar het effect van oplossingsgericht werken met kinderen met PDD-NOS. Deze vraag bleek ook niet relevant vanuit de literatuur. Het gaat immers om de oplossing. Oplossingsgericht werken met deze kinderen zal niet de psychiatrische aandoening autisme wegnemen, maar kan wel helpen om kinderen te leren omgaan met de concrete of zich manifesterende symptomen.

5.5 Eindconclusie onderzoeksvraag

Hoe kan ik met Kids' Skills bij Seth een positieve wending aanbrengen in het storende gedrag tijdens het buitenspelen?

Door eerst een duidelijk beeld te krijgen van het storende gedrag dat ik, als leerkracht waarneem en door collega's en ouders het gedrag te laten beoordelen heb ik de beginsituatie kunnen vast stellen. Door vervolgens kenmerken vast te stellen die bij de sociale ontwikkeling van kinderen met PDD-NOS horen heb ik de beginsituatie in beeld gebracht. Door mij goed te verdiepen in de methode en de manier van werken met Kids' Skills heb ik getracht een positieve wending te brengen in het storende gedrag tijdens het buitenspelen van Seth. Door Seth te motiveren en te begeleiden hebben we samen aan zijn vaardigheid gewerkt die hij: 'De uitpraatvaardigheid' noemde. We hebben samen de stappen van Kids' Skills uitgevoerd. Na het onderzoek kan ik stellen dat ik erin geslaagd ben om een positieve wending aan te brengen in het gedrag. Het vroeg een goede voorbereiding en een andere benadering van het probleem anders gaan denken en een andere houding ten opzichte van het kind dan ik gewend was. In een artikel over solution focused education (Måhlberg, Sjöblom, McKergow, 2005) stond het kernachtig omschreven:

Problem focus	⇒	Solution focus
What wrong must be fixed	⇒	Finding what's working leads to progress
What is the problem?	⇒	What do we (all) want?
Analyses of what's wrong	⇒	Focus on preferred future
Faillures	⇒	Successes
Victim	⇒	Survivor
Isolated (blamed)	⇒	Partnership (empowered)
Hopelessness/despair	⇒	Expectation of change

Hierin herken ik bij mezelf het proces dat ik moest doorlopen om te kunnen werken met Kids' Skills. Het gaf me uiteindelijk veel voldoening en plezier.

Door rekening te houden met de kenmerken die voortkomen vanuit zijn PDD-NOS kon ik zo Seth begeleiden met de methode op weg naar de oplossing van zijn probleem.

5.5 Aanbevelingen naar aanleiding voor het onderzoek

Kids Skills vraagt een andere manier van kijken naar problemen. Als je het resultaat wilt optimaliseren dan zouden de collega's ook bekend moeten zijn met de methode. In ieder geval met de manier van oplossingsgericht werken. Het zou ook de betrokkenheid vergroten.

Het zou goed zijn om met de collega's duidelijke afspraken te maken, zodat de aanpak wordt gedragen door het hele team.

In plaats van de vele regels die de school hanteert, wat ook met zich meebrengt dat je veel tijd stopt om deze regels te laten naleven, kan je kiezen om te zoeken naar wat goed gaat. Straf leert hoe je je niet moet gedragen, maar positieve bevestiging vanuit de oplossingsgerichte benadering geeft ook de boodschap af wat je graag wilt zien. Bovendien vergroot het het zelfvertrouwen van de leerling. Je bent dan niet langer de 'politieagent' op de speelplaats, maar creëert een prettiger speelplek voor de kinderen en de leerkrachten.

Om vaardiger te worden zou je regelmatig de methode Kids' Skills moeten werken. Het proces verloopt dan natuurlijker en je kunt de methode dan beter afstemmen op het kind door eventueel stappen weg te laten

Door je de oplossingsgerichte benadering eigen te maken, zal je merken dat je anders naar problemen leert kijken, maar dat je ook anders kijkt naar het leven van alledag. De benadering maakt je enthousiast en geeft voldoening en plezier, omdat elke kleine stap al een succes is. Het is eigenlijk een manier van leven waar de ander en jij zelf ook blij van wordt.

Hoofdstuk 6 Evaluatie onderzoek

Ik heb dit onderzoek met veel plezier gedaan. Ik was al enthousiast over Kids' Skills voordat ik ermee ging werken. Het ziet er duidelijk en overzichtelijk uit. In de praktijk is het echter lastiger dan je zou denken. Ik zat nog erg vast aan de te nemen stappen. Het was goed dat ik de mogelijkheid kreeg om de cursus Kids' Skills te volgen. Ik merkte in het begin, tijdens de gesprekken met Seth, dat het soms nog wat geforceerd was, omdat ik nog teveel met de theorie bezig was. Later ging dit al veel beter en keek ik zelfs uit naar de gesprekjes. Het was echt even ons moment in de week. Toen we gestart waren en de gedragsproblemen in volle hevigheid zich aandienen in de vorm van veel conflicten en klachten van collega's overviel me even het gevoel dat het nooit zou gaan werken. Ik dacht dat het problemen veel te groot zou zijn voor deze 'eenvoudige' aanpak. Door voor mezelf de lat niet zo hoog te zetten en het uitgangspunt: 'Elke kleine verandering leidt vaak tot een grotere verandering. Niets blijft hetzelfde er doet zich altijd iets nieuws voor. Als de leerling dat als positief ervaart, vestig daar dan je aandacht op en vergroot het. Vier het!' (Måhlberg, K, en Sjöblom, M, 2008).

Ik heb mezelf en Seth zien veranderen. Ik merkte dat ik bij de start van het onderzoek soms de energie niet meer op kon brengen om weer een conflict uit te praten. Ik stopte er veel tijd in, maar het gaf niet het gewenste resultaat. Ook begreep ik van de moeder van Seth dat hij vaak verdrietig thuis kwam uit school. Tijdens het onderzoek merkte ik dat het mij goed deed om de positieve verandering te benoemen en steeds samen op zoek te gaan wat er wel goed ging. Door ook te benoemen dat er soms wel eens iets mis kan gaan en dat dat erbij hoort gaf ik niet alleen Seth de ruimte, maar ook mijzelf. De lach op het gezicht van Seth, waarbij de blokjes van zijn beugel zichtbaar waren, was het hele onderzoek al waard. Ook merkte ik dat Seth steeds meer oogcontact maakte. Een mooie bijkomende ontwikkeling. Tijdens de gesprekken kwamen de kenmerken van PDD-NOS naar voren.

Ik moest de situatie soms stapsgewijs visualiseren om samen een duidelijk beeld te vormen wat er was gebeurd. Dit werkte prettig en gaf Seth de mogelijkheid in kleine stapjes duidelijk te maken hoe het de afgelopen week was gebeurd. Ook hoorde ik bij het terugluisteren van de opnames dat hij vaak onvolledige zinnen maakte en

soms erg naar woorden moest zoeken en dan maar een omschrijving gaf. Het zoeken van een totem leverde problemen op, misschien doordat hij niet kon verbeelden wat nu een totem was. Een supporter daarentegen was geen probleem. Die kende hij van voetballen!

De eerste stap, het benoemen van de vaardigheid, was moeizaam. Misschien ook wel omdat hij met andere verwachtingen naar mij toe was gekomen, namelijk dat hij extra moest werken aan taal of spelling. Ik had niet verwacht dat Seth bij elke sessie heel duidelijk aan kom geven wat hij moest doen om weer een stapje verder te komen. Ik hoefde hem daar nauwelijks verder te helpen.

Het was prettig dat ik speciaal de tijd kon nemen om met Seth te werken, maar ik realiseer me ook dat dit nauwelijks haalbaar is een gewone klassensituatie. De gesprekken zouden waarschijnlijk teveel tijd in beslag nemen. De gesprekken zouden dan na school moeten plaats vinden. Als je dan met meerdere kinderen aan Kids' Skills zou werken wordt het een behoorlijke belasting naast de gewone onderwijstaken.

De vraagstelling van oplossingsgerichte vraaggesprekken vroegen eerst nog veel voorbereiding. Ik schreef ze op en moest tijdens het gesprek steeds even kijken wat ik moest vragen. Na een aantal keren ging dit al veel natuurlijker en had ik geen vragen op papier meer nodig. De manier van vragenstellen vond ik prettig. Zeker om zo op zoek te gaan wat er goed gegaan was. Het gaf me een voldaan en prettig gevoel tijdens de gesprekken.

Het was prettig om te weten dat ouders enthousiast waren over het onderzoek (en de ambulant begeleider). Het gaf Seth en mij steun tijdens het hele proces. Seth bleef ook enthousiast en stopte 's morgens uit zichzelf de knikker in zijn zak. Op school liet hij enthousiast de bobbel in zijn zak zien voor hij ging buitenspelen.

De steun van collega's was wisselend. Er waren collega's die het proces enthousiast volgden, maar enkele collega's vulden de lijsten in zonder enige verdere informatie te vragen. Dit vond ik best lastig, omdat ik het gevoel kreeg dat ze het niet belangrijk vonden. Ik schrok ook van de resultaten die ik constateerde na het invullen van de vragenlijst. Ik heb Seth nu voor het derde jaar in de klas en weet ook waar de problemen liggen en heb een bepaald beeld van Seth. Uit de lijsten bleek dat ze een

totaal ander beeld hadden dan dat ik had. Aan het eind van het onderzoek bleek dat er toch een ander beeld was ontstaan. Collega's waren toch anders gaankijken. Met enkele collega's had ik ook gesprekken gehad over Kids' Skills. Ik merkte dat mijn enthousiasme hen aanstak en dat ze nu vaker naar het onderzoek vroegen. Dit was voor mij erg leuk en stimuleerde me nog meer om ermee te werken.

Terugkijkend op het hele proces heb ik veel geleerd van het voeren van oplossingsgerichte gesprekken. Ik merk dat ik de positieve instelling meeneem in de groep. Ik kijk anders naar problemen en zie de uitdaging om op zoek te gaan naar oplossingen. Het hele proces duurde korter dan ik had gedacht. Ik realiseer me dat het een resultaat is van een situatie, tijdens het buitenspelen. Bovendien zegt het niets over het resultaat op lange termijn. Voor mijzelf weet ik dat ik de aanpak meer zal moeten toepassen om vaardiger te worden in deze aanpak. Ik wil het niet bij dit moment houden, maar regelmatig gesprekken met kinderen voeren, waarbij de oplossingsgerichte aanpak uitgangspunt is.

Nawoord

Nu ik met dit werkstuk mijn Masteropleiding tot Gespecialiseerd Leerkracht heb afgesloten wil ik graag mijn man en kinderen bedanken. Vooral het geduld dat ze hadden als ik met mijn gedachten er niet helemaal bij was. Ook wil ik Seth en zijn ouders bedanken. Niet alleen omdat ze mee wilden werken aan dit onderzoek, maar ook omdat ze er erg enthousiast over waren en met me meeleeften. Ik wil graag alle leerkrachten en begeleiders van de Fontys en mijn collega's bedanken voor alles dat ze voor mij hebben betekend. Ik heb met plezier aan dit onderzoek gewerkt. De oplossingsgerichte benadering heeft me niet alleen een andere kijk op problemen gegeven, maar ook iets meegegeven hoe je in het leven kunt staan. Het had me veel te zeggen.....

Literatuur

Caufman, L, Dijk, J. van (2009) *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Boom Onderwijs

Clijsen, A, (2007) *Handreiking 1-zorgroute voor leerkrachten en intern begeleiders in het primair onderwijs*. WSNS plus en KPC Groep

Delfos, M.F. (2010) *Een vreemde wereld*. Amsterdam: SWP

Durant, M. (2007) *Creatieve oplossingen bij gedragsproblemen op school*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Furman , B. (2008) *De methode Kids' Skills. Op een speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij kinderen*. Soest: Nelissen

Furman, B. (2010) *Kids' Skills in actie! Oplossingsgericht werken in de praktijk*. Huizen: Pica

Måhlberg, K. & Sjöblom, M. (2008) *Oplossingsgericht onderwijzen. Naar een gelukkiger school!* Antwerpen-Apeldoorn: Garant & Fontys OSO

Artikelen:

Hemels, I. (2009) Ook PDD-NOS 'ers ontwikkelen sociaal snapvermogen: onderzoek naar Theory of Mind. *Balans magazine*, maart p 24-26

Buitenlands:

Måhlberg, K. & Sjöblom, M. & McKergow, M. (2005) Solution Focused Education. *Issue 10, Winter p 52-54*

Internet

Short, D. (1998) An Interview with Steve de Shazer and Insoo Kim Berg. Geraadpleegd op 9-3-2011. <http://www.solution-focused.nl/>

Cursus:

Cursus oplossingsgericht werken in onderwijs met Kids' Skills, februari-maart 2011.

Gegeven door: Kentalis

Voor de opzet van het onderzoek: Kallenberg, T. e.a. (2010) *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhof

Bijlagen:

I Vragenlijst collega's

II 15 stappen van de Methode Kid' Skills

III Certificaat cursus Kids' Skills

Bijlage I

Vragenlijst

Scoreformulier voor de aanwezigheid van oplossingen(S-Id)

Naam scholier.....datum.....

Ingevuld door.....

Beantwoord a.u.b. alle vragen. Geef achter het item aan in welke mate er sprake van is

	Helemaal niet	Een beetje	Tamelijk veel	Erg veel
1. Gaat respectvol om met volwassenen				
2. Kan omgaan met opwindning				
3. Staat welwillend tegenover ideeën van anderen				
4. Past zich aan nieuwe situaties aan				
5. Vertelt de waarheid				
6. Voelt zich op zijn gemak in nieuwe situaties				
7. Gedraagt zich conform zijn leeftijd				
8. Laat eerlijk gedrag zien				
9. Gehoorzaamt volwassenen				
10. Kan stressvolle situaties goed aan				
11. Maakt af waar hij aan begint				
12. Houdt rekening met anderen				
13. Houdt aandacht vast				
14. Reageert in een gepaste stemming				
15. Houdt zich aan elementaire afspraken				
16. Lost meningsverschillen op een vredelievende				

wijze op				
17. Kan omgaan met frustraties				
18. Respecteert de rechten van anderen				
19. Is eigenlijk heel tevreden				
20. Komt voor zichzelf op				
21. Kan op aandacht/beloning wachten				
22. Kan goed kritiek verdragen				
23. Kan omgaan met aandacht van volwassenen				
24. Wordt door leeftijdsgenoten geaccepteerd				
25. Laat leiderschap zien				
26. Vertoont een sportieve houding				
27. Kan omgaan met afleiding				
28. Kan toegeven dat hij fouten maakt				
29. Kan met volwassenen samenwerken				
30. Gaat goed om met complimenten				
31. Kan 'nadenken' alvorens te reageren				
32. Opmerkingen:				

Vragen gebaseerd op S-Id scoreformulier van Kral (1989)

Bijlage II

Stap 1

Problemen vertalen in vaardigheden

Nagaan welke vaardigheid het kind moet hebben om het probleem te overwinnen.

Stap 2

Het eens worden over de vaardigheid die geleerd moet worden

Het probleem met het kind bespreken en het eens worden over de vaardigheid die het gaat leren.

Stap 3

De voordelen van een vaardigheid onderzoeken

Het kind meer bewust maken van de voordelen die het heeft om iets te kunnen.

Stap 4

De vaardigheid een naam geven

Laat het kind de vaardigheid een naam geven.

Stap 5

Een totemfiguur kiezen

Laat het kind een dier of een ander figuur kiezen die helpt bij het leren van de vaardigheid.

Stap 6

Supporters werven

Laat het kind een aantal mensen vragen om supporter te worden.

Stap 7

Meer vertrouwen geven

Laat het kind meer vertrouwen krijgen dat het de vaardigheid kan leren.

Stap 8

Plannen maken om het te vieren

Maak samen met het kind vooraf een plan hoe je het gaat vieren wanneer het de vaardigheid beheerst.

Stap 9

De vaardigheid omschrijven

Laat het kind zelf vertellen en voordoen hoe het zich zal gedragen wanneer het de vaardigheid beheerst.

Stap 10

Naar buiten treden

Laat mensen weten welke vaardigheid het kind aan het leren is.

Stap 11

De vaardigheid oefenen

Spreek samen met het kind af hoe het de vaardigheid gaat oefenen.

Stap 12

Geheugensteuntje bedenken

Laat het kind zelf vertellen hoe het wil dat anderen reageren wanneer het zijn vaardigheid vergeet.

Stap 13

Vieren dat het gelukt is

Wanneer het kind de vaardigheid beheerst, is het tijd om dat te vieren en het kind de kans te geven iedereen te bedanken die daarbij geholpen heeft.

Stap 14

De vaardigheid aan anderen doorgeven

Stimuleer het kind om een ander kind de nieuwe vaardigheid te leren.

Stap 15

Op naar de volgende vaardigheid

Kom tot overeenstemming met het kind over de volgende vaardigheid die het gaat leren.

Bijlage III
Certificaat cursus Kids'Skills

Certificaat

Hiermee verklaart ondergetekende dat,

Petra Veltman

In dienst van:

De Duivendonck, te Ewijk

heeft deelgenomen aan de studiemiddagen:

Kids' Skills

op woensdag: 26 januari 2011 en 16 maart 2011

van: 14.00u tot 16.00u

Plaats,
Nijmegen

Datum,
16 maart 2011

Workshopleiders

Wardy Boerboom
Wilma van Ewijk
Marion Peek

Als horen of communiceren niet vanzelfsprekend is